

**DE NOTA VAN
BEANTWOORDING ZIENSWIJZEN
WATER- EN KLIMAAT-
ADAPTATIEPROGRAMMA
ROTTERDAM**

2027-2030

2031-2030

Gemeente
Rotterdam

1. INLEIDING

De nota van beantwoording zienswijzen Water- en Klimaatadaptatieprogramma (WKP) hoort bij het besluit over de vaststelling van het omgevingsprogramma Water- en klimaatadaptatieprogramma 2027 - 2030. Het programma heeft vanaf 2 oktober tot 14 november 2025 gedurende 6 weken ter inzage gelegen. Er zijn 15 zienswijzen ingediend. Hiervan zijn er 3 van waterschappen, 3 van woningcorporaties, 8 van organisaties en belangenverenigingen en 1 van een bewoner.

In hoofdstuk 2 wordt de opzet en de aanleiding van het WKP beschreven. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de gevolgde procedure beschreven. Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de zienswijzen die tijdens de inspraakprocedure zijn binnengekomen en ontvankelijk zijn verklaard. Een samenvatting van de zienswijzen volgt in hoofdstuk 5. De eventuele wijzigingen in het WKP zijn terug te vinden in hoofdstuk 6. De ambtelijke beantwoording van de zienswijzen is in hoofdstuk 7 opgenomen.

2. AANLEIDING

Het Water- en Klimaatadaptatieprogramma is opgezet als een onverplicht omgevingsprogramma, passend binnen de kaders van de Omgevingswet. Een omgevingsprogramma is een kaderstellend document, alleen bindend voor de gemeente.

Het programma bevat beleidsmatige en financiële kaders voor het uitvoeren van de gemeentelijke zorgplichten (taken) op het gebied van stedelijk waterbeheer. Het programma gaat verder dan alleen het beheren van rioolstelsels: het vormt een integrale aanpak om Rotterdam toekomstbestendig en klimaatadaptief te maken voor 2050. Binnen het WKP worden de drie wettelijke watertaken uitgewerkt: het inzamelen en transporteren van afvalwater, en de zorg voor hemel- en grondwater. Tegelijkertijd geeft het programma invulling aan klimaatadaptatie, met aandacht voor hitte, droogte, bodemdaling, extreme neerslag en overstromingen.

Door het beleid rondom (afval)water en klimaatadaptatie samen te brengen, ontstaat één samenhangend programma. Dit past bij de ambitie van Rotterdam om in 2050 een klimaatbestendige en waterrobuste stad te zijn. Om dit te bereiken is een nauwe samenwerking tussen verschillende beleidsvelden nodig. Alleen zo kunnen de doelen uit de omgevingsvisie 'De Veranderstad' worden gerealiseerd.

Het WKP staat niet op zichzelf. Het sluit aan op en werkt samen met andere gemeentelijke programma's, strategieën en visies. Juist die samenhang maakt het mogelijk om de grote opgaven van deze tijd aan te pakken. Want alleen samen maken we Rotterdam toekomstbestendig.

3. GEVOLGDE PROCEDURE

Op grond van de Omgevingswet artikel 3.14 is het WKP een onverplicht rioleringsprogramma waarvoor volgens de Omgevingswet een inspraakprocedure is vereist.

Op 30 September 2025 heeft het college van burgemeester en wethouders van Rotterdam besloten vanwege het bepaalde in artikel 16.27 van de Omgevingswet en afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht het ontwerp van het omgevingsprogramma Water- en Klimaatadaptatieprogramma ter inzage te leggen

Het Water- en Klimaatadaptatieprogramma lag van 2 oktober tot en met 14 november 2025 ter inzage voor inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties. In dit document worden de binnengekomen reacties behandeld. Er volgt eerst een conclusie en een samenvatting van deze Nota van Beantwoording Zienswijzen. Daarna volgt de uitgebreidere behandeling per reactie.

4. OVERZICHT ONTVANGEN ZIENSWIJZEN EN ONTVANKELIJKHEID

Een overzicht van de ontvangen zienswijzen op volgorde van ontvangstdatum;

1. Waterschap Hollandse Delta
2. Woningcorporatie Havensteder
3. Woningcorporatie Woonstad
4. Hoogheemraadschap van Schieland en Krimpwaard
5. Hoogheemraadschap van Delfsland
6. Initiatiefgroep Grondwater Statenlaankwartier (IGS)
7. Samenwerkende Bewonersgroepen Hillegersberg (SBH)
8. ProRail
9. Bewonersvereniging Kleiwegkwartier (BOK)
10. Klimaatrechtvaardig Rotterdam (KRR)
11. Hef wonen
12. Wijkraad Bloemhof
13. Bewoner
14. Rijkswaterstaat
15. Grondwater op Peil (GOP)

Alle zienswijzen zijn ontvangen binnen de termijn van terinzagelegging en zijn derhalve ontvankelijk.

5. SAMENVATTING

COMPLIMENTEN

Bij het opstellen van het Water- en Klimaatadaptatieprogramma hebben we ook complimenten gekregen. Vanuit de waterschappen is duidelijk aangegeven dat het proces als prettig is ervaren door het vroegtijdig betrekken van de waterschappen. Vanuit de Initiatiefgroep Grondwater Statenlaankwartier is een compliment ontvangen over het programma en het feit dat klimaatadaptatie, grondwater en riolering integraal beschouwd worden.

ALGEMENE INDRUK

De algemene indruk van de binnengekomen reacties is dat er veel aandacht wordt gevraagd voor het op tijd betrekken van betrokkenen bij de planvorming en planning van de uit te voeren werkzaamheden zodat betrokkenen ook hun eigen plannen kunnen afstemmen op de gemeentelijke plannen.

Verder zijn er bij verschillende partijen in de stad veel zorgen over de gevolgen van de waterhuishouding voor het particuliere bezit. Vooral voor het grondwater, en de invulling van de gemeentelijk grondwaterzorgplicht, in funderingsrisicogebieden wordt veel aandacht gevraagd.

In het verlengde hiervan hebben een aantal zienswijzen ook betrekking op het principe dat bij rioolvervangingsprojecten het maaiveld terug wordt gebracht naar het uitgiftepeil. Deze zaken, grondwater en uitgiftepeilen, hebben veel impact voor de bestaande woning voorraad.

De waterschappen vragen, in hun eensluidende reactie, veel aandacht voor het anders omgaan met de verwerking van neerslag en de gevolgen daarvan voor het oppervlaktewaterstelsel. Voor de middellange en lange termijn vragen de waterschappen om strak beleid en samenwerking met betrekking tot de Kader Richtlijn Water en de lange termijnvisie voor de (circulaire) waterketen.

Een veel gelezen reactie bij de zienswijzen is dat de gemeentelijke invulling van de grondwaterzorgplicht niet helemaal aansluit bij wensen van woningcorporaties, wijkraden en bewonersverenigingen in de zin dat preventieve grondwatermaatregelen een bijdrage kunnen leveren in funderingsrisicogebieden.

BELEIDSKEUZES MET VEEL DRAAGVLAK

Centraal in het Water- en Klimaatadaptatieprogramma staat het stedelijk watersysteem in relatie tot klimaatadaptatie. In het stedelijk watersysteem speelt de verwerking van het hemelwater een cruciale en verbindende rol. Dit in combinatie met vergroening en aanleg van meer en meer hemelwatervoorzieningen zorgt voor een aantrekkelijk, robuust en klimaatbestendig stedelijk watersysteem. Dit Rotterdams beleid is in nauwe samenwerking met onder andere de waterschappen opgesteld en heeft daarom ook veel draagvlak.

PARTICIPATIE

Er zijn veel en grote stedelijke opgaven (programma's, beleid en projecten), zoals het klimaatbestendig maken van het stedelijk watersysteem, met enorme impact op de stad maar ook op specifieke wijken. Het besluit over de opgave is aan de gemeenteraad die daarbij ook kaders voor inpassing en inrichting mee kan geven. Participatie is op allerlei niveaus in de gemeente geregeld, van het geven van ongevraagde adviezen tot bijvoorbeeld projectavonden. Op verschillende tijden en manieren kunnen de bewoners, maatschappelijke organisatie etc. wensen, voorstellen en kennis inbrengen.

Bij het opstellen van dit Water- en Klimaatadaptatieprogramma zijn veel interne en externe organisatie betrokken. Het WKP is vervolgens breed gedeeld en opengezet voor een inspraak procedure.

6. AMBSTHALVE WIJZIGINGEN

Er wordt voorgesteld om het Water- en Klimaatadaptatieprogramma op basis van de zienswijzen op enkele punten aan te passen om ambtshalve redenen, ter verduidelijking van het WKP. In dit hoofdstuk vindt u een overzicht van deze aanpassingen.

Pagina	Op basis van zienswijze	Wijziging
33	1.3 4.3 5.3	Gescheiden riolering - oppervlaktewatersysteem Het anders omgaan met de verwerking van het hemelwater, afkoppeling direct of vertraagd naar het oppervlaktewatersysteem, zal leiden tot een andere belasting van de verschillende componenten van het watersysteem. Het is daarom belangrijk de impact van het afkoppelen integraal af te wegen en te analyseren. Ook kan dit een ruimteclaim met zich meebrengen waarbij de samenwerking tussen de gemeente en waterschappen essentieel is.
58	6.3	Deze DI-leidingen sluiten we vervolgens onder vrij verval aan op het aanwezige oppervlaktewatersysteem, dus zonder mechanische middelen. Wij bieden perceeleigenaren daarbij de mogelijkheid om met een eigen uitlegger aan te sluiten op deze DI-leiding om daarmee ook de grondwaterstand op het particuliere perceel aan te vullen met oppervlaktewater, zo lang dit kwantitatief en kwalitatief voldoende beschikbaar is.
58		Voor bestaand stedelijk gebied hebben we geen definitie voor structureel nadelige gevolgen als gevolg van een bepaalde ontwateringsdiepte in openbaar gebied. Enerzijds is het moeilijk tot onmogelijk om de grondwaterstand te kunnen sturen, anderzijds leidt een kleine of grote ontwateringsdiepte niet per definitie ook tot structureel nadelige gevolgen. Als richtlijn hanteren we in gebieden met op palen gefundeerde panden een minimaal gewenste ontwateringsdiepte in openbaar gebied van 0,8 meter ten opzichte van het uitgiftepeil. In gebieden met niet op palen gefundeerde panden hanteren we geen richtlijn voor de minimaal gewenste ontwateringsdiepte ten opzichte van het uitgiftepeil (0,8 meter is daar veelal niet haalbaar). We hanteren geen algemene richtlijnen voor de maximaal gewenste ontwateringsdiepte ten opzichte van het uitgiftepeil. Dit is weliswaar van belang voor houten paalfunderingen, die niet tegen droogstand kunnen, maar de diepte van paalfunderingen is variabel.
64		Het is van belang om de waterschappen en, waar nodig, Rijkswaterstaat zo vroeg mogelijk in planprocessen van de gemeente te betrekken.
71	1.4 4.4 5.4	In de Alliantie Waterkracht hebben we ook een Adaptieve Routekaart vastgesteld die beschrijft dat de partijen zich naast de traditionele werkwijze ook inzetten op lokale mogelijkheden van stromen scheiden, zuiveren en hergebruiken. Dat is de circulaire waterketen. Woningbouwontwikkelingen bieden hiervoor als eerste de kansen om dat toe te passen.
77	5.7	De provincie stelt vergelijkbare eisen aan de regionale waterkeringen. Ook geeft provincie instructieregels mee om toekomstbestendig te bouwen en ontwikkelen.
135	2.5 3.3 7.3 11.3 15.1	Een aantal Rotterdamse wijken behoren tot de funderingsrisicogebieden. Naast bouwkundige problemen kan dit te maken hebben met de waterhuishoudkundige situatie. In de planperiode van dit WKP doet de gemeente een inventariserend onderzoek naar de funderingsrisicogebieden en brengen daarbij op hoofdlijnen de handelingsperspectieven in kaart voor de verschillende partijen. Dit doen we in nauwe samenwerking met externe partijen.
150	12.2	Verwijderen; Daarnaast werkwijze aanpak Bloemhof uitwerken.

Ambtshalve kunnen bovendien enkele ondergeschikte tekstuele wijzigingen in de toelichting (spelfouten, niet lopende zinnen) worden doorgevoerd. Het betreft geen inhoudelijke wijzigingen. Deze vragen dan ook niet om nadere toelichting.

7. BEANTWOORDING ZIENSWIJZEN WATER- EN KLIMAATADAPTATIEPROGRAMMA

De ontvangen zienswijzen zijn genummerd, beantwoord en eventueel opgenomen in het WKP. Hieronder een overzicht van de zienswijzen en de beantwoording.

	Opmerking/ zienswijzen	Organisatie	Reactie/ beantwoording
1.1	U heeft de waterschappen in een vroeg stadium betrokken bij het opstellen van dit WKP. Dit hebben wij als prettig ervaren omdat de wijze waarop u als gemeente de stedelijke watertaken uitvoert van directe invloed is op het beheer van de rioolwaterzuiveringsinstallaties en de waterkwantiteit en -kwaliteit van stedelijk water.	Waterschap Hollandse Delta	Dit is een mooi compliment op de samenwerking tussen de gemeente en Waterschap Hollandse Delta en we kijken uit naar verdere samenwerking in de komende programmaperiode.
1.2	Water en bodem sturend ook laten doorwerken bij keuzes in uw ruimtelijke ordening Wij zijn verheugd te lezen dat water en bodem sturend behoorlijk stevig verankerd is in het WKP. Wat ons inziens nog mist in uw beleid is dat het ook een sturende invloed zou moeten hebben op de keuzes in uw ruimtelijke ordening. Bijvoorbeeld t.a.v. de locaties waar gebouwd wordt en locaties waar ruimte is voor de aan- en afvoer van water. Wij verzoeken u ook dit aspect van water en bodem sturend op te nemen in uw beleid.	Waterschap Hollandse Delta	In het WKP geven we invulling aan het water-bodem-sturend principe. Daarvoor hebben we negen concrete principes opgenomen die aan dit principe richting geven en deze zijn in lijn met de manier waarop we nu aan onze stad werken.
1.3	Opwaarderen van het watersysteem noodzakelijk bij grootschalig afkoppelen In de aanpak wordt gesproken over grootschalig afkoppelen en dat het uitmalen van hemelwater veel minder via de overstortbemaling of rioolgemalen zal worden afgevoerd, maar door oppervlaktewatergemalen. Deze lijn onderschrijven wij. De huidige singels en oppervlaktewatergemalen kunnen dit extra water echter niet zonder meer uitmalen. Daar zijn maatregelen voor nodig. En voor maatregelen is ruimte nodig. Dat wordt ook onderkent in het plan, maar lijkt nu bijzaak. We zijn daarover binnen de Alliantie Waterkracht in gesprek met elkaar. We willen hier benadrukken dat afkoppelen zonder het vergroten en het robuuster inrichten van het watersysteem nagenoeg niet mogelijk is en het voor de waterschappen steeds moeilijker wordt om het peilbeheer van het watersysteem op orde te houden. Wij verzoeken u het aspect dat ook dit ruimte vraagt en dat de waterschappen hier alleen samen met uw gemeenten uitvoering aan kunnen geven, explicieter naar voren te brengen in uw beleid.	Waterschap Hollandse Delta	Wij onderschrijven uw notie dat het anders omgaan met de verwerking van hemelwater gevolgen heeft voor het watersysteem, zowel voor de hoeveelheid waterberging als voor de gewenste afvoercapaciteit. Ook dit heeft een ruimtelijke component waarbij samenwerking tussen de gemeente en waterschap onontbeerlijk is. Wel vinden wij het belangrijk een nuance aan te brengen bij dit punt. Wanneer oppervlaktewaterlichamen een dermate peilstijging te verwerken krijgen door bijv. afkoppelen, zullen op een gegeven moment de riooloverstorten en hemelwateruitlaten verdrinken. Hierdoor zal het systeem als "één" gaan functioneren en zullen de rioolgemalen ook oppervlaktewater bemalen. Afhankelijk van de situatie wordt dit water naar ofwel de RWZI ofwel direct naar de Maas verpompt. De Limburg studie met het integrale model, die gezamenlijk vanuit de Alliantie Waterkracht is uitgevoerd in 2025 laat dit duidelijk zien. Hoewel afkoppelen voor een andere waterbalans en belasting van andere systemen zorgt is het ons inziens niet per definitie zo dat het watersysteem opgewaardeerd moet worden. In hoofdstuk 3, waar de samenhang tussen de verschillende opgaven beschreven wordt, zullen wij hier een extra alinea over opnemen inclusief de bovengenoemde nuancering.

1.4	<p>Toevoegen langetermijnvisie op circulaire waterketen</p> <p>De lange termijnvisie op de circulaire waterketen van Alliantie Waterkracht wordt niet expliciet vermeld. De focus in het WKP ligt nu met name op het centrale systeem. Echter, het realiseren van een circulaire waterketen is een gezamenlijke verantwoordelijkheid waaraan we als partners van Alliantie Waterkracht werken. Dit zouden we graag terug willen zien in het WKP. In de Alliantie Waterkracht hebben we een Adaptieve Routekaart vastgesteld die beschrijft dat de partijen zich naast de traditionele werkwijze ook inzetten op lokale mogelijkheden van stromen scheiden, zuiveren en hergebruiken. De circulaire waterketen dus. Woningbouwontwikkelingen bieden hiervoor kansen om dat toe te passen.</p>	Waterschap Hollandse Delta	In het WKP nemen we een verwijzing naar de Adaptieve routekaart op.
1.5	<p>De Kaderrichtlijn Water (KRW) vraagt strak beleid</p> <p>In uw beleid is op een aantal punten een aanscherping gewenst om de waterkwaliteit te beschermen;</p> <ul style="list-style-type: none"> - We zijn binnen de Alliantie Waterkracht met elkaar in gesprek over het voorkomen van foutieve aansluitingen op hemelwaterstelsels (aansluitingen van afvalwaterlozingen op hemelwaterriolen) omdat deze een direct negatief effect hebben op de waterkwaliteit. Omdat er steeds meer hemelwaterstelsels worden aangelegd, mede als gevolg van afkoppelen, verzoeken wij u in het uitvoeringsprogramma hier expliciet een aanpak voor op te nemen. - Binnen Alliantieverband zijn we ook aan het evalueren hoe we verder gaan met niet op de riolering aangesloten bestaande bebouwing. Op dit punt zou het beleid ook concreter kunnen worden geformuleerd dat aansluiting op de riolering de voorkeur heeft en alternatieve voorzieningen alleen in aanmerking komen als riolering niet doelmatig is. - In het beleid wordt niet gesproken over communicatie met inwoners en bedrijven over goed rioolgebruik. Wat mag wel en niet via de huisaansluiting worden geloosd op het vuilwaterstelsel, en wat mag wel en niet via de straatkolken worden geloosd. 	Waterschap Hollandse Delta	<ul style="list-style-type: none"> - Een onderdeel van de uitvoeringsagenda is de onderzoeksagenda Water- en Klimaatadaptatieprogramma. In het WKP is geen uitputtende lijst opgenomen met uit te voeren onderzoeken. Ook de uitvoeringsagenda is op hoofdlijnen beschreven in het WKP. Na vaststelling van het WKP werken we de uitvoeringsagenda nader uit. Ook de onderzoeksagenda werken we meer in detail uit. Dit wordt een regulier en terugkerend proces. Jaarlijks actualiseren we de onderzoeks- en uitvoeringsagenda. Hierbij betrekken we ook de Alliantie Waterkracht alsmede verschillende afdelingen en clusters binnen de gemeente. Onderzoek naar foutieve aansluitingen worden dan in de onderzoeksagenda opgenomen en uitgevoerd. - In het WKP is als functionele eis (p103) opgenomen dat Rotterdamse huishoudens en bedrijven zijn aangesloten op riolering of een gelijkwaardige voorziening. Dit sluit aan op het Rijksbeleid. In de Rotterdamse situatie is het percentage van woningen en bedrijven dat op de riolering of een gelijkwaardige voorziening is aangesloten nagenoeg 100%. - De communicatie-uitingen zijn niet in detail uitgewerkt in het WKP. In paragraaf 4.8 is aangegeven dat het Waterloket het middel is voor het geven van actuele informatie over allerlei onderwerpen met betrekking tot het stedelijk watersysteem. Daar valt ook de informatie onder over het goed gebruik van het riool. Indien nodig zullen wij separate communicatieacties uitvoeren.
1.6	<p>Effort gewenst om het systeemfunctioneren inzichtelijk te maken</p> <p>In het uitvoeringsprogramma krijgt databeheer en het zicht hebben op het systeemfunctioneren onvoldoende aandacht ons inziens. Voor het grip houden op het zuiveringsareaal is het voor waterschappen belangrijk om inzicht te hebben in het areaal van aansluitingen alsmede toekomstige plannen. Daarnaast is het inzicht in lozingen op het oppervlaktewater van belang om de taak van waterkwaliteitsbeheer te kunnen uitvoeren. De data en informatie die hierover worden uitgewisseld is in veel gevallen verouderd.</p>	Waterschap Hollandse Delta	In de planperiode van het WKP gaan wij gebieds(water) plannen maken op basis van hydraulische eenheden. Het huidige functioneel advies breiden we uit naar een integraal functioneel advies water, buitenruimte en klimaatadaptatie. Dit doen we in nauwe samenwerking met de waterschappen. Het systeemfunctioneren en specifieke kenmerking van dit systeem zijn onderdeel van deze plannen. In de tabel op pagina 150 beschrijven wij de gebiedsplannen als product voor het klimaatadaptief ontwerpen van de openbare buitenruimte.

	<p>Zeker met oog op de nieuwe Richtlijn Stedelijk Afvalwater is actueel inzicht in deze data en informatie van cruciaal belang voor de vervangings- en vernieuwingsopgave voor de partijen die samenwerken binnen het stedelijk waterbeheer. Wij verzoeken u dit in het uitvoeringsprogramma op te nemen. Voor wat betreft de bijlage met lozingswerken gaan wij graag met u in gesprek over de lozingslocaties die wij niet herkennen in verband met de toetsing op de toelaatbaarheid van deze lozingswerken.</p>		<p>In bijlage 2 verwijzen wij naar de site van het Rotterdams Weerwoord waar de kaart met overstortlocaties te vinden is. De achterliggende data over de overstorten en andere voorzieningen in het stedelijk watersysteem zijn openbaar en indien nodig gaan wij graag in gesprek over hoe deze data het beste te delen is.</p>
2.1	<p>Er wordt gesproken over wel en niet gefundeerde panden. Dit is onjuist. Elk pand heeft een fundering. De een betreft een vorm van een paalfundering (houten palen, betonpalen of houten palen met betonoplanger), de ander betreft een vorm van een ondiepe fundering (ofwel fundering op staal, dus zonder palen).</p>	Havensteder	<p>In het WKP spreken we van een gefundeerd pand als er palen onder staan (hout, beton of een combinatie) en een niet gefundeerd pand als er geen palen onder staan. Voor de eenvoud en duidelijkheid spreken we in het WKP van een gefundeerd pand (op palen) en een niet gefundeerd pand (zonder palen).</p>
2.2	<p>Om als corporatie aan te kunnen haken op het momentum van gemeente bij grootschalige werkzaamheden in de buitenruimte (rioolvervangings/warmtenet aanleg of buitenruimte aanpak) is het essentieel dat we permanent inzicht krijgen in de meerjarenplanning van deze grootschalige aanpakken in de buitenruimte. Zonder tijdig inzicht in het harde en zachte planningsprogramma van de gemeente kunnen wij niet op tijd begroten en aanhaken, bijvoorbeeld met het gescheiden aanbrengen van HWA en vuilwaterriolerings op de perceelgrens. Een online planningskaart die tweemaal per jaar wordt geactualiseerd en die altijd toegankelijk is voor corporatie medewerkers zou een laagdrempelige en doelmatige oplossing hiervoor zijn. De kaart kan dan het harde programma (tamelijk zekere uitvoeringsprogramma, huidig – 3 jaar vooruit, en het zachte uitvoeringsprogramma – 4 jaar en verder). Het eerdere aangedragen POB-overleg als middel voor afstemming functioneert niet en/of sluit onvoldoende aan bij de behoeften van corporaties.</p>	Havensteder	<p>Het WKP is een strategisch beleidsdocument. Het geeft de hoofdlijnen weer van het gemeentelijk beleid voor de gemeentelijke watertaken en de invulling van de klimaatadaptatie. Het WKP bevat geen planningsvooruit te voeren maatregelen. De gevraagde inzichten in planning en uitvoeringsprogramma's worden zoals aangegeven gedeeld in het Programma Overleg Buitenruimte (POB). Aangegeven wordt dat dit niet goed aansluit bij de behoefte van de corporaties. In het POB-overleg pakken wij dit op zodat de behoefte van de corporaties en wat wij als gemeente kunnen bieden beter op elkaar aan te laten sluiten. Dit valt buiten het kader van het WKP. Wel zullen we dit opnemen in het op te stellen uitvoeringsprogramma van het WKP.</p>
2.3	<p>We missen ook de concrete vertaling van hetgeen in het WKP beschreven staat en wat de gemeente de komende 4 jaar (t/m 2030) ook echt gaat doen (harde programma). Een projectenlijst/kaart van projecten die in uitvoering gaan de komende jaren ontbreekt (waar is rioleringsvervangings gepland, buitenruimte aanpak, groene stadsprojecten, etc.).</p>	Havensteder	<p>Het WKP is een strategisch beleidsdocument. Het geeft de hoofdlijnen weer van het gemeentelijk beleid voor de gemeentelijke watertaken en de invulling van de klimaatadaptatie. Het WKP bevat geen planningsvooruit te voeren maatregelen. In het POB-overleg bespreken we dit en werken we dat verder uit.</p>
2.4	<p>Welke klimaatbui is de nieuwe richtlijn/ambitieniveau voor de stad? Hoe moeten we die opgave dan zien voor wat betreft de bestaande stad? Er wordt gesproken over T=10 jaar (50 mm/h). Betekent dit voor bestaande stad dat we moeten inzetten op ca 30mm aan waterberging (andere 20 in riolerings)? En geldt dit dan voor bestaand verhard oppervlak (lees: dakoppervlak?) of geldt dit enkel voor het eventueel extra toegevoegd verhard oppervlak t.o.v. huidige situatie (aanbouw tijdens renovatie, hemelwaterverordening)?</p>	Havensteder	<p>Hoofdstuk 4.4 van het WKP gaat nader in op de ambities rondom (extreme) neerslag. De tabel op pagina 61 bevat de uitwerking van de klimaatgerichte normering en beschrijft welke hindergradatie we per bui acceptabel vinden. We geven hier indicatieve hoeveelheden neerslag weer omdat klimaatscenario's veranderlijk zijn. We spreken daarom over een bepaalde herhalingstijd met een indicatieve hoeveelheid neerslag.</p>

		<p>Als gemeente zetten wij ons voor de openbare ruimte in op buien tot T100. Buien tot T2 mogen niet leiden tot water op straat langer dan 30 minuten. Op deze norm wordt het rioolsysteem dan ook ontworpen, getoetst en aangelegd. Bij zwaardere buien, zoals T10 en T100, is het rioolstelsel altijd overbelast en zal er dus water op straat optreden. Echter, wij vinden dat we ook bij deze buien moeten proberen wateroverlast en gevolgschade zoveel mogelijk te beperken. Specifiek voor vitale infrastructuur en hoofd- en ontsluitingsroutes. Dit doen wij bijvoorbeeld met de inrichting van onze openbare buitenruimte, het aanleggen van groen of waterberging. Of een ingreep in de buitenruimte effectief en doelmatig is, wordt vervolgens onderzocht en zal altijd tot maatwerk ingrepen leiden. In sommige gevallen kan het voorkomen dat het voorkomen van schade en wateroverlast niet doelmatig is, in dat geval komt de nadruk te liggen op communicatie en acceptatie.</p> <p>Voor de bestaande bebouwing achten wij het niet doelmatig een waterberging of vertraging te eisen. Dit neemt niet weg dat het toepassen van waterberging in bestaande bouw van toegevoegde waarde is voor het watersysteem. Wanneer er grootschalig gerenoveerd of (nieuw)gebouwd wordt ligt dat anders. In dat geval volgen wij met ons WKP de Maatlat groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving. Concreet betekent dit dat wij bij nieuwbouw en grootschalige renovaties een waterbergingseis van 50 mm over het (verharde) projectoppervlak meegeven. De klimaatgerichte normering is verder ook geënt op deze maatlat, zie bijv. onze ambitie bij T100 t.a.v. vitale infrastructuur.</p>
<p>2.5 Bij 'handelen bij extremen' wordt kort door de bocht gesteld dat particulieren maar moeten accepteren dat grondwater tot overlast/schade kan leiden – zeker bij ondiep gefundeerde panden. Hierbij wordt gesproken over tijdelijke transitie maatregelen. Wij zijn van mening dat dit wel erg kort door de bocht is. We zouden eerder van de gemeente een houding verwachten om de maatschappelijke kosten en baten van ingrijpen in beeld te brengen: wanneer de maatschappelijke (dus niet alleen de baten voor gemeente, maar elke stakeholder in dat gebied) opwegen tegen de maatschappelijke kosten, dan zou een dergelijke oplossingsrichting uitgevoerd moeten worden in plaats van te accepteren dat er schade is in het huidige systeem. Daarbij moet ook over de grenzen van verantwoordelijkheden worden gekeken, dus niet enkel Openbaar terrein versus privaat terrein. Voorbeeld: op wijkniveau actief grondwaterbeheer (al dan niet mechanisch) toepassen kan wellicht in sommige gebieden een maatschappelijk een goedkopere/ betere oplossing zijn dan de schade toelaten en moeten accepteren en/of individuele maatregelen aan vastgoed te moeten treffen. We verzoeken daarom de bereidwilligheid van gemeente om dergelijke oplossingsrichtingen te verkennen op te nemen in het WKP.</p>	<p>Havensteder</p>	<p>In de planperiode 2027 - 2030 van het WKP gaan we de bekende funderingsrisicogebieden analyseren en inventariseren, in nauwe samenwerking met derden, welke doelmatige handelingsperspectieven er op hoofdlijnen zijn. Met als uitgangspunt dat elke partij hierin een eigen (wettelijke) verantwoordelijkheid heeft. Voor de gemeente gelden de uitgangspunten en principes zoals verwoord in het WKP.</p>

3.1	Daarnaast zien wij graag, net als Havensteder, dat de gemeente een actueel overzicht van geplande projecten (zoals rioolvervanging en herinrichting van buitenruimte) deelt, zodat wij hier tijdig op kunnen inspelen.	Woonstad Rotterdam	Het WKP is een strategisch beleidsdocument. Het geeft de hoofdlijnen weer van het gemeentelijk beleid voor de gemeentelijke watertaken en de invulling van de klimaatadaptatie. Het WKP bevat geen plannen voor uit te voeren maatregelen. In het POB-overleg bespreken we dit en werken we dat verder uit.
3.2	Als corporatie zijn wij bereid om bij te dragen aan waterberging in de stad. Daarvoor is het wel gewenst dat we kunnen werken met duidelijke richtlijnen voor het bestaand vastgoed. Wij zien daarom graag dat de gemeente vaststelt hoeveel water geborgen moet worden, zodat het voor ons meetbaar is en wij onze bijdrage kunnen kwantificeren. Ook wij vragen daarom om duidelijkheid over de gehanteerde klimaatscenario's (bijv. T=10, 50 mm/uur) en wat dit concreet betekent voor bestaand verhard oppervlak.	Woonstad Rotterdam	<p>Goed om te lezen dat uw organisatie bereid is een steentje bij te dragen met waterberging. Voor de bestaande bebouwing achten wij het niet doelmatig een waterberging of vertraging te eisen. Dit neemt niet weg dat het toepassen van waterberging in bestaande bouw van toegevoegde waarde is voor het watersysteem. Wanneer er grootschalig gerenoveerd of (nieuw) gebouwd wordt ligt dat anders. In dat geval volgen wij met ons WKP de Maatlat groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving. Concreet betekent dit dat wij bij nieuwbouw en grootschalige renovaties een waterbergingseis van 50 mm over het (verharde) projectoppervlak meegeven. De klimaatgerichte normering is verder ook geënt op deze maatlat, zie bijv. onze ambitie bij T100 t.a.v. vitale infrastructuren.</p> <p>Hoofdstuk 4.4 van het WKP gaat nader in op de ambities rondom (extreme) neerslag. De tabel op pagina 61 bevat de uitwerking van de klimaatgerichte normering en beschrijft welke hindergradatie we per bui acceptabel vinden. We geven hier indicatieve hoeveelheden neerslag weer omdat klimaatscenario's veranderlijk zijn. We spreken daarom over een bepaalde herhalingstijd met een indicatieve hoeveelheid neerslag.</p> <p>Als gemeente zetten wij ons voor de openbare ruimte in op buien tot T100. Buien tot T2 mogen niet leiden tot water op straat langer dan 30 minuten. Op deze norm wordt het rioolsysteem dan ook ontworpen, getoetst en aangelegd. Bij zwaardere buien, zoals T10 en T100, is het rioolstelsel altijd overbelast en zal er dus water op straat optreden. Echter, wij vinden dat we ook bij deze buien moeten proberen wateroverlast en gevolgschade zoveel mogelijk te beperken. Specifiek voor vitale infrastructuur en hoofd- en ontsluitingsroutes. Dit doen wij bijvoorbeeld met de inrichting van onze openbare buitenruimte, het aanleggen van groen of waterberging. Of een ingreep in de buitenruimte effectief en doelmatig is, wordt vervolgens onderzocht en zal altijd tot maatwerk ingrepen leiden. In sommige gevallen kan het voorkomen dat het voorkomen van schade en wateroverlast niet doelmatig is, in dat geval komt de nadruk te liggen op communicatie en acceptatie.</p>
3.3	Het grondwaterprobleem binnen ons bezit speelt een grote rol. Daarom sluiten wij ons aan bij het pleidooi van Havensteder om samen met de gemeente te verkennen waar actief grondwaterbeheer of gezamenlijke maatregelen maatschappelijk effectiever zijn dan het accepteren van schade.	Woonstad Rotterdam	Zie antwoord op zienswijze 2.5

4.1	<p>U heeft de waterschappen in een vroeg stadium betrokken bij het opstellen van dit WKP. Dit hebben wij als prettig ervaren omdat de wijze waarop u als gemeente de stedelijke watertaken uitvoert van directe invloed is op het beheer van de rioolwaterzuiveringsinstallaties en de waterkwantiteit en -kwaliteit van stedelijk water.</p>	<p>Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard</p>	<p>Dank voor uw compliment. Ook wij hebben de samenwerking als zeer prettig ervaren en waarderen de bijdrage die door u is geleverd.</p>
4.2	<p>Water en bodem sturend ook laten doorwerken bij keuzes in uw ruimtelijke ordening Wij zijn verheugd te lezen dat water en bodem sturend behoorlijk stevig verankerd is in het WKP. Wat ons inziens nog mist in uw beleid is dat het ook een sturende invloed zou moeten hebben op de keuzes in uw ruimtelijke ordening. Bijvoorbeeld ten aanzien van de locaties waar gebouwd wordt en locaties waar ruimte is voor de aan- en afvoer van water. Wij verzoeken u ook dit aspect van water en bodem sturend op te nemen in uw beleid.</p>	<p>Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard</p>	<p>Zie antwoord op zienswijze 1.2</p>
4.3	<p>Opwaarderen van het watersysteem noodzakelijk bij grootschalig afkoppelen In de aanpak wordt gesproken over grootschalig afkoppelen en dat het uitmalen van hemelwater veel minder via de overstortbemaling of rioolgemalen zal worden afgevoerd, maar door oppervlaktewatergemalen. Deze lijn onderschrijven wij. De huidige singels en oppervlaktewatergemalen kunnen dit extra water echter niet zonder meer uitmalen. Daar zijn maatregelen voor nodig. En voor deze maatregelen is ruimte nodig. Dat wordt ook onderkend in het plan, maar lijkt nu bijzaak. We zijn daarover binnen de Alliantie Waterkracht in gesprek met elkaar. We willen hier benadrukken dat afkoppelen zonder het vergroten en het robuuster inrichten van het watersysteem nagenoeg niet mogelijk is en het voor de waterschappen steeds moeilijker wordt om het peilbeheer van het watersysteem op orde te houden. Wij verzoeken u het aspect dat ook dit ruimte vraagt en dat de waterschappen hier alleen samen met uw gemeenten uitvoering aan kunnen geven, explicieter naar voren te brengen in uw beleid.</p>	<p>Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard</p>	<p>Zie antwoord op zienswijze 1.3</p>
4.4	<p>Toevoegen langetermijnvisie op circulaire waterketen De lange termijnvisie op de circulaire waterketen van Alliantie Waterkracht wordt niet expliciet vermeld. De focus in het WKP ligt nu met name op het centrale (afvalwater)systeem. Echter, het realiseren van een circulaire waterketen is een gezamenlijke verantwoordelijkheid waaraan we als partners van Alliantie Waterkracht werken. Dit zouden we graag terug willen zien in het WKP. In de Alliantie Waterkracht hebben we een Adaptieve Routekaart vastgesteld die beschrijft dat de partijen zich naast de traditionele werkwijze ook inzetten op lokale mogelijkheden van stromen scheiden, zuiveren en hergebruiken. De circulaire waterketen dus. Woningbouwontwikkelingen bieden hiervoor kansen om dat toe te passen.</p>	<p>Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard</p>	<p>Zie antwoord op zienswijze 1.4</p>

4.5	<p>De Kaderrichtlijn Water (KRW) vraagt strak beleid In uw beleid is op een aantal punten een aanscherping gewenst om de waterkwaliteit te beschermen;</p> <ul style="list-style-type: none"> - We zijn binnen de Alliantie Waterkracht met elkaar in gesprek over het voorkomen van foutieve aansluitingen op hemelwaterstelsels (aansluitingen van afvalwaterlozingen op hemelwaterriolen) omdat deze een direct negatief effect hebben op de waterkwaliteit. Omdat er steeds meer hemelwaterstelsels worden aangelegd, mede als gevolg van afkoppelen, verzoeken wij u in het uitvoeringsprogramma hier expliciet een aanpak voor op te nemen. - Binnen Alliantieverband zijn we ook aan het evalueren hoe we verder gaan met niet op de riolering aangesloten bestaande bebouwing. Op dit punt zou het beleid ook concreter kunnen worden geformuleerd dat aansluiting op de riolering de voorkeur heeft en alternatieve voorzieningen alleen in aanmerking komen als riolering niet doelmatig is. - In het beleid wordt niet gesproken over communicatie met inwoners en bedrijven over goed rioolgebruik. Wat mag wel en niet via de huisaansluiting worden geloosd op het vuilwaterstelsel, en wat mag wel en niet via de straatkolken worden geloosd. 	Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard	Zie antwoord op zienswijze 1.5
4.6	<p>Effort gewenst om het systeemfunctioneren inzichtelijk te maken In het uitvoeringsprogramma krijgt databeheer en het zicht hebben op het systeemfunctioneren onvoldoende aandacht ons inziens. Voor het grip houden op het zuiveringsareaal is het voor waterschappen belangrijk om inzicht te hebben in het areaal van aansluitingen en toekomstige plannen. Daarnaast is het inzicht in lozingen op het oppervlaktewater van belang om de taak van waterkwaliteitsbeheer te kunnen uitvoeren. De data en informatie die hierover worden uitgewisseld is in veel gevallen verouderd. Zeker met oog op de nieuwe Richtlijn Stedelijk Afvalwater is actueel inzicht in deze data en informatie van cruciaal belang voor de vervangings- en vernieuwingsopgave voor de partijen die samenwerken binnen het stedelijk waterbeheer. Wij verzoeken u dit in het uitvoeringsprogramma op te nemen. Voor wat betreft de bijlage met lozingswerken gaan wij graag met u in gesprek over de lozingslocaties die wij niet herkennen in verband met de toetsing op de toelaatbaarheid van deze lozingen.</p>	Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard	Zie antwoord op zienswijze 1.6
5.1	<p>U heeft de waterschappen in een vroeg stadium betrokken bij het opstellen van dit programma. Dit hebben wij als prettig ervaren, omdat de wijze, waarop u als gemeente de stedelijke watertaken uitvoert, van directe invloed op het beheer van de rioolwaterzuiveringsinstallaties en de waterkwantiteit en -kwaliteit van stedelijk water is.</p>	Hoogheemraadschap van Delfland	Dank voor uw compliment. Ook wij hebben de samenwerking als zeer prettig ervaren en waarderen de bijdrage die door u is geleverd.

5.2	<p>Water en bodem sturend ook laten doorwerken bij keuzes in uw ruimtelijke ordening</p> <p>Wij zijn verheugd te lezen, dat water en bodem sturend behoorlijk stevig verankerd in het WKP is. Wat onzes inziens nog in uw beleid ontbreekt, is, dat het ook een sturende invloed op de keuzes in het kader van ruimtelijke ordeningsvraagstukken zou moeten hebben, bijvoorbeeld ten aanzien van de locaties waar ontwikkeld wordt en locaties waar ruimte voor de aan- en afvoer van water is. Wij verzoeken u ook dit aspect van water en bodem sturend in uw beleid op te nemen.</p>	Hoogheemraadschap van Delfland	Zie antwoord op zienswijze 1.2
5.3	<p>Opwaarderen van het watersysteem noodzakelijk bij grootschalig afkoppelen</p> <p>In de aanpak wordt gesproken over grootschalig afkoppelen en dat het uitmalen van hemelwater veel minder via de overstortbemaling of rioolgemalen maar door oppervlaktewatergemalen zal worden afgevoerd. Deze lijn onderschrijven wij. De huidige singels en oppervlaktewatergemalen kunnen dit extra water echter niet zonder meer uitmalen. Daar zijn maatregelen voor nodig en voor maatregelen is ruimte nodig. Dat wordt ook onderkend in het plan, maar lijkt nu bijzaak. Wij zijn daarover binnen de Alliantie Waterkracht in gesprek met elkaar. Wij benadrukken, dat afkoppelen zonder het vergroten en het robuuster inrichten van het watersysteem nagenoeg niet mogelijk is en het voor de waterschappen steeds moeilijker wordt, om het peilbeheer van het watersysteem op orde te houden. Wij verzoeken u het aspect, dat ook dit ruimte vraagt en dat de waterschappen hier alleen samen met uw gemeente uitvoering aan kunnen geven, explicieter in uw beleid naar voren te brengen.</p>	Hoogheemraadschap van Delfland	Zie antwoord op zienswijze 1.3
5.4	<p>Toevoegen langetermijnvisie op circulaire waterketen</p> <p>De lange termijnvisie op de circulaire waterketen van Alliantie Waterkracht wordt niet expliciet vermeld. De focus in het WKP ligt nu met name op het centrale systeem. Echter, het realiseren van een circulaire waterketen is een gezamenlijke verantwoordelijkheid, waaraan wij als partners van Alliantie Waterkracht werken. Dit zouden wij graag in het WKP terug willen zien. In de Alliantie Waterkracht hebben wij een Adaptieve Routekaart vastgesteld, die beschrijft, dat de partijen zich naast de traditionele werkwijze ook inzetten op lokale mogelijkheden van stromen scheiden, zuiveren en hergebruiken, de circulaire waterketen dus. Woningbouwontwikkelingen bieden hiervoor kansen, om dat toe te passen.</p>	Hoogheemraadschap van Delfland	Zie antwoord op zienswijze 1.4
5.5	<p>De Kaderrichtlijn Water (KRW) vraagt strak beleid</p> <p>In uw beleid is op een aantal punten een aanscherping gewenst, om de waterkwaliteit te beschermen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wij zijn binnen de Alliantie Waterkracht met elkaar in gesprek over het voorkomen van foutieve aansluitingen op hemelwaterstelsels (aansluitingen van afvalwaterlozingen op hemelwaterriolen), omdat deze een direct negatief effect op de waterkwaliteit hebben. 	Hoogheemraadschap van Delfland	Zie antwoord op zienswijze 1.5

	<p>Daar er steeds meer hemelwaterstelsels worden aangelegd, mede als gevolg van afkoppelen, verzoeken wij u in het uitvoeringsprogramma hier expliciet een aanpak voor op te nemen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Binnen Alliantieverband zijn wij ook aan het evalueren, hoe wij verder gaan met niet op de riolering aangesloten bestaande bebouwing. Op dit punt zou het beleid ook concreter kunnen worden geformuleerd, namelijk dat aansluiting op de riolering de voorkeur heeft en alternatieve voorzieningen alleen in aanmerking komen, als riolering niet doelmatig is. - In het beleid wordt niet gesproken over communicatie met inwoners en bedrijven over goed rioolgebruik. Hierin wordt aangegeven, wat wel en niet via de huisaansluiting op het vuilwaterstelsel mag worden geloosd en wat wel en niet via de straatkolken mag worden geloosd. 		
5.6	<p>Effort gewenst om het systeemfunctioneren inzichtelijk te maken</p> <p>In het uitvoeringsprogramma krijgt databeheer en het zicht hebben op het systeemfunctioneren onzes inziens onvoldoende aandacht. Voor het grip houden op het zuiveringsareaal is het voor waterschappen belangrijk, om inzicht in het areaal van aansluitingen alsmede toekomstige plannen te hebben. Daarnaast is het inzicht in lozingen op het oppervlaktewater van belang, om de taak van waterkwaliteitsbeheer te kunnen uitvoeren. De data en informatie, die hierover uitgewisseld worden, is in veel gevallen verouderd. Zeker met oog op de nieuwe Richtlijn Stedelijk Afvalwater is actueel inzicht in deze data en informatie van cruciaal belang voor de vervangings- en vernieuwingsopgave voor de partijen, die binnen het stedelijk waterbeheer samenwerken. Wij verzoeken u dit in het uitvoeringsprogramma op te nemen. Voor wat betreft de bijlage met lozingswerken, gaan wij graag met u in gesprek over de lozingslocaties, die wij niet in verband met de toetsing op de toelaatbaarheid van deze lozingen herkennen.</p>	Hoogheemraadschap van Delfland	Zie antwoord op zienswijze 1.6
5.7	<p>Weging van het Waterbelang en instructieregels</p> <p>Wij waarderen, dat in de tekst het belang van vroegtijdige samenwerking bij ruimtelijke ontwikkelingen onderstreept wordt. Wij vragen u de passage over de weging van het waterbelang in paragraaf 4.7.2 op twee punten uit te breiden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Op grond van artikel 5.37 van het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) houdt de gemeente rekening met het gehele watersysteem en dus niet uitsluitend met het stedelijke watersysteem. - Naast de instructieregels van het Rijk gelden ook instructieregels van de provincie. Deze omvatten onder andere het verbod op ruimtelijke ontwikkelingen, die de regionale keringen belemmeren evenals regels met betrekking tot klimaatadaptatie. 	Hoogheemraadschap van Delfland	U vraagt aandacht, in het kader van art. 5.37 Bkl, voor het gehele watersysteem en dus niet uitsluitend met het stedelijk watersysteem. In bijlage 1 hebben wij en definitie opgenomen van het stedelijk watersysteem namelijk: Een samenhangend geheel van rioolstelsel, buitenruimte en oppervlaktewatersysteem bedoeld voor het verwerken van afvalwater, grondwater en afstromend hemelwater. Het oppervlaktewatersysteem wordt daarmee expliciet meegenomen. De instructieregels van de provincie nemen we mee.

5.8	<p>Onderhoud Individuele Behandeling van Afvalwater (IBA)</p> <p>U geeft aan, dat het onderhoud van de IBA-systemen in Rotterdam tot medio 2027 namens de gemeente door het Hoogheemraadschap van Delfland uitgevoerd wordt. Wij verzoeken u te beschrijven, wat er met het onderhoud van deze systemen na afloop van het huidige onderhoudscontract gebeurt. Ook na 2027 blijft het essentieel, dat de IBA-systemen goed worden onderhouden.</p>	Hoogheemraadschap van Delfland	<p>In de uitvoeringsagenda in bijlage 5 hebben wij op pagina 122 beschreven hoe wij met IBA-systemen omgaan. Over de periode na 7 mei 2027, wanneer het onderhoudscontract afloopt, hebben wij in ons WKP het volgende beschreven:</p> <p>‘Ook loopt de samenwerking en de opdracht aan Hoogheemraadschap van Delfland af op 7 mei 2027. Een goed moment om het beleid af te herijken. Voor alle situaties zal samen met de waterschappen opnieuw worden onderzocht of aanleg en aansluiting op een rioolstelsel doelmatig mogelijk is. Zo niet, dan zal samen met het betreffende waterschap de impact op de waterkwaliteit worden beoordeeld en een passende oplossing worden voorgesteld. De basis is daarbij een septictank en bij verhoogde lozingsseisen een IBA.’</p> <p>Conform de hierboven geciteerde passage zetten wij de inmiddels opgestarte gesprekken hierover graag voort met uw organisatie.</p>
6.1	<p>Als eerste complimenten met het uitwerken van het programma om te komen tot een klimaatbestendig en water robuust Rotterdam in 2050. Goed dat klimaatadaptatie grondwater en riolering integraal wordt beschouwd. Deze zaken zijn immers sterk met elkaar verbonden.</p>	Initiatiefgroep Grondwater Statenlaankwartier	Dit betreft een compliment op het Water- en Klimaatadaptatieprogramma.
6.2	<p>Op blz. 58 staat</p> <p>Wanneer het natuurlijk systeem niet meer toereikend, is voeren we doelmatige technische maatregelen uit in het openbaar gebied om de stedelijke omgeving zo grondwaterbestendig mogelijk in te richten. Zulke maatregelen zijn bijvoorbeeld het ophogen van de openbare buitenruimte bij nieuwbouw en herstructureringsgebieden tot het uitgiftepeil of het aanleggen van drainage-infiltratie leidingen (DI-leidingen) in het openbaar gebied. Deze DI-leidingen sluiten we vervolgens onder vrij verval aan op het aanwezige oppervlaktewatersysteem, dus zonder mechanische middelen.</p> <p>M.a.w. zonder pomp</p> <p>Hier maken wij bezwaar tegen daar wij voor het Statenkwartier een pomp noodzakelijk achten en wel om de volgende redenen;</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. In het definitieve, goedgekeurde Functioneel Advies voor het Statenlaan Kwartier (SKW) en De Laantjes (DL) (uit 2021) staat dat er een pomp komt voor SKW en DL. Dit is ook geen vraag dit is een gegeven wat we ook opgenomen willen zien in het adaptieprogramma. 2. Er is een pomp geïnstalleerd in de Bloemen- en Gravenbuurt. De pomp is er gekomen als proef. Mede onder de druk van een inspanningsverplichting. 	Initiatiefgroep Grondwater Statenlaankwartier	<p>De redenering die op pagina 58 staat is het algemene principe voor het ontwerp van een drainage-infiltratiesysteem in Rotterdam, dit principe geldt dus in principe voor de gehele stad.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De afspraken voor het Statenlaankwartier staan blijven van kracht. Het in goede samenwerking opgestelde advies wordt uitgevoerd. 2. Zie antwoord bij 1. 3. In de planperiode van het WKP doen we onderzoek naar de funderingsrisicogebieden en geven daarbij op hoofdlijnen aan welke handelingsperspectieven gemeente, bewoners en waterschap hebben. Dit moet worden uiteindelijk altijd nog verder uitgewerkt worden in de projecten.

		<p>Destijds is (rond 2017/2018) ingeschat dat op termijn in de Bloemenbuurt grootschalig funderingsherstel te verwachten was en daarmee voor 700 woningen 40 miljoen euro aan schade zou ontstaan. Omdat niet iedereen dat herstel zou kunnen betalen werd een kostenpost voor de gemeente geraamd op 4 miljoen euro. De kosten van de pomp zou slechts een fractie van die 4 miljoen zijn waardoor die inspanningsverplichting juridisch opgelegd zou kunnen worden opgelegd. In 2022 is ook de Gravenbuurt aangesloten op deze pomp en sindsdien worden 2000 woningen beschermd. In bijlage 1 staan de resultaten van de regulatie met de pomp.</p> <p>Het SKW en DL bevinden zich in dezelfde situatie als de BGH. Ook hier zal na aanleg van de nieuwe riolering, DIT-leidingen zonder pomp, onvoldoende dekking van het grondwater zijn waardoor grootschalig funderingsherstel te verwachten is</p> <p>3. Hillegersberg (Noord en Zuid) is een notoir inziggingsgebied waardoor er sprake is van grondwateronderlast. Dat gegeven maakte het noodzakelijk in de Bloemenbuurt (BLB) een pomp te gebruiken ten einde de grondwaterstand op het gewenste peil te brengen. Circa 20% van Rotterdam is een inziggingsgebied. Het feit dat er kwel- en inziggingsgebieden zijn moet worden aangegeven in het Water en Klimaat adaptatieprogramma 2027–2030. Daarnaast dient in die delen ook te worden onderzocht wat daarvan de negatieve effecten zijn.</p>
<p>6.3 Op pagina 106 van het adaptatieprogramma, staat onderstaande tabel verantwoordelijke partij “particulier”. De inwoners moeten zelfmaatregelen nemen in geval van onderlast. Dat kan alleen door met duur en schaar leidingwater en dat is geen reële optie. De gemeente gaat hier volledig voorbij aan het feit dat zij ook een inspanningsverplichting heeft.</p>	<p>Initiatiefgroep Grondwater Statenlaankwartier</p>	<p>In paragraaf 4.3.4 van het WKP wordt de inspanningsverplichting rondom de gemeentelijke grondwatertaak beschreven. Concreet betekent dit dat de gemeente in het openbare gebied doelmatige maatregelen moet treffen om structureel nadelige gevolgen van grondwater voor de aan de grond gegeven bestemming zoveel mogelijk te voorkomen of te beperken. Verderop in de paragraaf beschrijven we de Rotterdamse invulling van de grondwatertaak. Waaronder de maatregel om in het openbare gebied DI-leidingen aan te leggen en deze onder vrij verval te verbinden met het oppervlaktewatersysteem.</p> <p>De tabel op pagina 106 beschrijft de doelen en niet de maatregelen. Het is daarbij correct dat ook de perceeleigenaar/particulier een verantwoordelijkheid heeft als het gaat om het beperken van structureel nadelige gevolgen van grond- en hemelwater aan hun gebouw of op eigen terrein.</p> <p>Om structureel nadelige gevolgen van grondwateronderlast te beperken of te voorkomen bieden wij als gemeente bijvoorbeeld de mogelijkheid aan perceeleigenaren aan om een zogenaamde uitlegger aan te sluiten op het DI-leidingstelsel.</p>

			<p>Hiermee kan de grondwaterstand ook op het particuliere perceel worden aangevuld en/of afgevoerd, zo lang er kwantitatief en kwalitatief voldoende oppervlaktewater beschikbaar is. Het is dus niet zo dat dit doel enkel bereikt kan worden met leidingwater. Wij zullen dit als aanvulling opnemen onder het kopje 'De Rotterdamse invulling van de grondwatertaak' van paragraaf 4.3.4.</p>
6.4	<p>Als laatste nog iets ter overdenking!</p> <p>De ter visie legging van deze nota is in alle stilte gebeurd. Wij moesten het in de Havenloods lezen. Het Hoogheemraadschap kondigt in ons programmaoverleg in een vroegtijdig stadium aan welke voor ons belangrijke beleidszaken aan de orde gaan komen en wat de gevolgen daarvan zijn en eventueel hoe wij ons daartoe kunnen verhouden. Deze vorm van actieve openbaarheid stellen wij erg op prijs. Het zou goed zijn, als een belangrijke stuk, als waar wij nu onze zienswijze op geven, in de toekomst ook actief in de openbaarheid wordt gebracht en de partners in de wijken geïnformeerd worden over de komst daarvan en de implicaties voor de zaken waar zij mee bezig zijn. Als het Hoogheemraadschap dat kan, kan Rotterdam dat ook. Sterker nog de gemeente heeft dat altijd gedaan, de omgevingswet verplicht het, bij Wijk aan zet is het een uitgangspunt en het door de gemeenteraad vastgestelde de participatiebeleid nota van de gemeente Rotterdam verplicht hiertoe.</p> <p>Op pagina 14 van het Water- en Klimaatadaptatie Programma, onder punt 8, staat vermeld "We nodigen marktpartijen, kennisinstellingen en bewoners uit om mee te ontwerpen en te investeren in onze toekomst. Want alleen samen zorgen we dat Rotterdam klaar is voor de uitdagingen van morgen".</p> <p>De manier van presenteren van dit stuk is geen uitnodiging aan bewoners en hun organisaties om te reageren. Een stuk van meer dan 170 pagina's, dat onaangekondigd wordt gepresenteerd, zodat na ontdekking van de ter visie legging nog geen 3 weken overblijft voor een reactie, nodigt niet uit tot participatie.</p> <p>Als het de bedoeling is dat bewoners participeren, dan zouden bewoners laagdrempelig toegang moeten hebben tot onafhankelijke deskundigheid voor advies, dan worden bij de beleidsontwikkeling in alle stadia van ontwikkeling bewoners en hun organisaties actief betrokken en worden bewonersbelangen in een beleidsstuk als dit uitdrukkelijk genoemd en worden bewoners uitgenodigd om mee te denken en worden door bewoners ontwikkelde alternatieven verwelkomd, in plaats van aanhoudend bestreden, totdat de politiek een knoop doorhakt. Ook zouden politieke beslissingen daarna proactief uitgevoerd moeten worden, door de betreffende dienst. Zover is het nu niet. Als participatie van bewoners meer is dan</p>	<p>Initiatiefgroep Grondwater Statenlaankwartier</p>	<p>Deze zienswijze betreft een stelling waarbij geen vraag wordt gesteld. Zodoende kunnen wij hier inhoudelijk geen wijziging in het WKP op doorvoeren. Het WKP is met grote zorgvuldigheid opgesteld waarbij op verschillende manieren participatie heeft plaatsgevonden. De terinzagelegging en deze beantwoording van zienswijzen is daar o.a. onderdeel van. Daarnaast onderschrijven wij dat we als gemeente in overleg zijn en blijven, ook tijdens de planperiode van het WKP, met initiatieven.</p>

	<p>klachtenafhandeling en ook gericht is op beleidsontwikkeling, door andere visies te verwelkomen, als bijdragen aan een beter beleid, dan dient dat als opgave geformuleerd en geïnstrumenteerd moeten worden.</p> <p>Het zou mooi zijn als de gemeente dat “samen” ook zo invulling gaat geven!</p>		
7.1	<p>Aanpassing volzin onderaan linkerkolom doorlopend bovenaan middenkolom op pagina 58 wijzigen in: Particuliere initiatieven om de grondwaterstand te beïnvloeden met mechanische hulpmiddelen, zoals pompen, worden gefaciliteerd binnen de kaders van het Water- en Klimaatadaptatieprogramma.</p>	<p>De Samenwerkende Bewonersgroepen Hillegersberg</p>	<p>Op pagina 58, linker kolom, derde alinea is het volgende aangegeven: Een doelmatige maatregel is een maatregel die effectief en duurzaam is en een reële kosten-baten-verhouding heeft. Van geval tot geval beoordelen we dat. Soms voeren we als gemeente aanvullende maatregelen uit in openbaar gebied om iets te doen aan overlast van grondwater op het terrein van een ander. Dit doen we als er te grote risico's zijn of als de gemeente dit doelmatiger kan dan particuliere eigenaren. Eventueel bieden we ook ruimte aan particuliere initiatieven die we binnen de kaders van het Water- en Klimaatadaptatieprogramma faciliteren.</p> <p>Het strategische beleid van de gemeente, geldend voor de hele gemeente, behelst een meer natuurlijk grondwatersysteem dat beïnvloed wordt door de neerslag en verdamping. Verder hebben andere ondergrondse infrastructuren invloed op de grondwatersituatie. In zijn algemeenheid laat de grondwaterstand zich niet (makkelijk) sturen. Daarom hebben we als gemeente geen resultaatsverplichting voor een bepaalde grondwaterstand in het openbaar gebied en ook niet op particulier terrein. Wel kunnen we in openbaar gebied doelmatige maatregelen treffen, zoals het aanleggen van drainage-infiltratieleidingen die de grondwaterstand in openbaar gebied beïnvloeden om daarbij zo gunstig mogelijke randvoorwaarden te geven passend bij de omgeving. Afhankelijk van de bodemopbouw in een gebied reikt de invloed van de DI-leidingen ver of minder ver. De waterstand in deze DI-leidingen stelt zich zo goed mogelijk in op het oppervlaktewaterpeil waarop deze zijn aangesloten. Dit is voor ons dan ook het referentiepeil en andere uitgangspunten met betrekking tot de drooglegging en uitgiftepeil zijn daarop gebaseerd. In elk project worden de algemene, voor de hele gemeente geldende, uitgangspunten en principes nader uitgewerkt om zo goed mogelijk recht te doen aan de lokale situatie. De tekst zoals die hier nu is geformuleerd biedt ons inziens voldoende ruimte en mogelijkheden voor deze nadere uitwerking en sluit aan op hetgeen is gesteld in het amendement op het GRP 2021-2025.</p>
7.2	<p>In het Thema Grondwater wordt in de tabel toegevoegd: - Kolom 2: In de gebouwde omgeving is het mogelijk om tot actief (gestuurd) grondwaterbeheer te komen op initiatief van en in samenspraak met bewoners en vastgoedeigenaren.</p>	<p>De Samenwerkende Bewonersgroepen Hillegersberg</p>	<p>Het voorstel om de maatregel voor actief (gestuurd) grondwaterbeheer toe te voegen aan de tabel van thema grondwater in bijlage 4 is overbodig. Het voorstel van SBH is een specifieke invulling/maatregel die kan vallen onder de gemeentelijke invulling van de grondwatertaak.</p>

	<p>Kolom 3: Gemeente/particulier</p> <p>Kolom 4: Rotterdamse vastgoedeigenaren en bewoners zijn op de hoogte van hun verantwoordelijkheid t.a.v. grondwater, wat de samenhang is met het watersysteem en wanneer er zelf actie kunnen/moeten ondernemen.</p> <p>Kolom 5: Een initiatief van bewoners en vastgoedeigenaren om te komen tot inzet van mechanische hulpmiddelen, zoals pompen, om te komen tot actief (gestuurd) grondwaterbeheer wordt door de gemeente gefaciliteerd binnen de kaders van het WKP.</p> <p>Kolom 6: Monitoren in samenwerking met de betreffende bewoners en vastgoedeigenaren.</p>		<p>De beschrijving van de functionele eis zoals die nu is opgenomen (het zoveel mogelijk voorkomen of beperken van structureel nadelige gevolgen van het grondwater door middel van doelmatige maatregelen in openbare ruimte) is bewust breed geformuleerd om invulling te geven aan de gemeentelijke grondwatertaak.</p>
7.3	<p>Funderingsrisicogebieden</p> <p>In de opvolgende Gemeentelijke Rioleringsplannen is gericht aandacht besteed aan de problematiek in de Funderingsrisicogebieden. Niet alleen ging het daarbij om de noodzaak van vervanging van de (vaak lekkende) rioleringen, maar ook aan het op voldoende niveau houden van het grondwater met het oog op de benodigde waterdekking ten behoeve van de houten paalfunderingen in die gebieden.</p> <p>Deze problematiek is zeer zeker nog niet opgelost, zoals bijvoorbeeld in het Kleiwegkwartier. En daar waar sprake is van vervanging van de riolering met aanvullende maatregelen om het grondwaterpeil op een voldoende niveau te brengen en te houden, is het noodzakelijk om goede afspraken te maken om het effect van de rioolvervanging en de getroffen aanvullende maatregelen langdurig te monitoren en op het effect te beoordelen.</p> <p>In het voorliggende WKP wordt aan deze problematiek en de daarbij behorende inspanning voorbijgegaan. Dat is een tekortkoming die bijstelling behoeft.</p>	<p>De Samenwerkende Bewonersgroepen Hillegersberg</p>	<p>Binnen de rioolvervangersprojecten spelen funderingsrisicogebieden een belangrijke rol. In de planperiode identificeren en analyseren we de funderingsrisicogebieden en geven we zo goed mogelijk aan welke handelingsperspectieven er zijn (voor gemeente, bewoners, waterschap). Dit wordt gemonitord en geëvalueerd.</p>
7.4	<p>In paragraaf 4.3.2. wordt een onderdeel Funderingsrisicogebieden opgenomen waarin ingegaan wordt op de specifieke problematiek die daar speelt waar het gaat om de rioolvervanging, het belang van voldoende grondwaterdekking van de houten paalfundering, de zorg voor voldoende aanpalende maatregelen, waaronder de mogelijkheid van inzet van mechanische hulpmiddelen, zoals pompen, en het langdurig monitoren van het effect van de vervanging en de getroffen maatregelen.</p>	<p>De Samenwerkende Bewonersgroepen Hillegersberg</p>	<p>Het WKP is een strategisch document dat de hoofdlijnen, algemene principes en richtlijnen voor het stedelijk watersysteem beschrijft. Dit doen we op systeemniveau. Lokale en specifieke situaties in de stad, zoals er daarvan veel zijn, beschrijven we niet in het WKP. Het voorgaande wordt uiteindelijk nader uitgewerkt op projectniveau waarbij er veel samenwerking nodig is tussen gemeente, bewonersorganisaties, woningcorporaties en waterschappen, Specifiek projectgerichte maatregelen en afspraken zijn geen onderdeel van dit WKP.</p>
7.5	<p>De beleidslijn dat op initiatief van bewoners de gemeente meewerkt aan het beïnvloeden van de grondwaterstand met mechanische middelen, zoals pompen, komt onvoldoende in het WKP tot uiting. De zin daarover op blz. 58, onderaan linkerkolom, is veel te vrijblijvend geformuleerd met de aanhef "eventueel". Dat dient duidelijker te worden geformuleerd.</p>	<p>De Samenwerkende Bewonersgroepen Hillegersberg</p>	<p>Eventueel is hier opgenomen omdat niet altijd particuliere initiatieven bijdragen aan een robuust en klimaatbestendig systeem. Elke technische maatregel die je in het systeem aanbrengt kan zorgen voor onbekende, ongecontroleerde en ongewenste gevolgen. Het eventueel toch toevoegen van extra maatregelen vindt dan plaats na uitgebreide analyse van de mogelijke gevolgen voor de omgeving.</p>

7.6	<p>In het schema Thema grondwater een aanvulling opnemen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kolom 2: Aanpak Funderingsrisicogebieden - Kolom 3: Gemeente - Kolom 4: Vervanging van de riolering en aanvullend treffen van maatregelen met het oog op een grondwaterpeil dat nodig is met het oog op het beschermen van de houten paalfundering in het gebied. - Kolom 5: Vervanging van riolering, aanleg van DI/ DIT-systeem met uitleggers, waterdoorlatende bestrating, waar nodig in samenspraak met bewoners en vastgoedeigenaren inzet van mechanische hulpmiddelen, zoals pompen. - Kolom 6: Monitoren van het resultaat van de rioolvervanging en de toegepaste voorzieningen. 	De Samenwerkende Bewonersgroepen Hillegersberg	Deze tabel is niet bedoeld voor het opnemen van concrete maatregelen. Vanuit de wettelijke watertaak heeft de gemeente geen taak in het regelen en handhaven van een bepaald grondwaterpeil. Het grondwaterpeil is altijd de resultante van omgevingsfactoren, bodemopbouw, verdamping en neerslag.
8.1	<p>Bescherming van het spoornetwerk en haar omgeving ProRail ziet de energietransitie en de andere transitie met ruimtelijke impact als een samenspel tussen ruimtelijke keuzes en het mobiliteitssysteem. Ontwikkelingen in de nabijheid van het spoornetwerk kunnen het functioneren van het spoor versterken. Echter, soms kunnen ontwikkelingen en spoor elkaar belemmeren. Om dit te voorkomen denkt ProRail graag vroegtijdig mee bij ontwikkelingen in de nabijheid van het spoornetwerk.</p> <p>Het voorkomen van nadelige gevolgen op het functioneren van de hoofdspoorweginfrastructuur (HSWI) is een taak die neergelegd is bij de Minister van Infrastructuur en Waterstaat (art 2.19 lid 3 onder a sub 2 van de Omgevingswet). Als beheerder van de HSWI vraagt ProRail u om toekomstige uitbreidingen van het spoornetwerk mogelijk te houden en rekening te houden met negatieve gevolgen voor zowel het spoor als uw eigen opgaven. Dit kan door het houden van de juiste afstand tot het spoor en door een zorgvuldig ruimtelijk ontwerp.</p> <p>Rondom de hoofdspoorweginfrastructuur (HSWI) ligt een zogenaamd beperkingengebied (Omgevingsbesluit, artikel 3.5), ongeveer tot 11 meter buiten de HSWI. Doel van dit beperkingengebied is om het huidige functioneren en de veiligheid op het spoornetwerk zeker te stellen. Voor het programma betekent dit dat ProRail u vraagt om bij het uitwerken van uw opgaven in de nabijheid van het spoor, rekening te houden met de toekomstige uitbreidingen van het spoornetwerk en de omgevingseffecten te mitigeren om het spoorvervoer niet te beperken. Dit kan door het houden van de juiste afstand tot het spoor en rekening te houden met de eigendommen (o.a. grond) van ProRail.</p> <p>ProRail wijst u erop dat het bouwen boven of op of nabij de HSWI vergunningsplichtig is, privaatrechtelijke toestemming van ProRail vereist en een exclusief recht van ProRail is. Aan de vergunning en toestemming worden voorschriften verbonden met het oog op het voorkomen van nadelige gevolgen voor de staat en werking van de hoofdspoorwegen en uitbreiding daarvan.</p>	ProRail	Hartelijk dank voor opmerkzaamheid en alertheid rondom uw belangen in relatie tot ons WKP. Wij houden te allen tijde rekening met het beleid en de belangen van anderen en stakeholders wanneer wij projecten uitvoeren. Ook projecten die voortkomen uit het WKP. Aangezien het WKP een strategisch beleidsdocument betreft, kunnen wij op dit moment nog niet bepalen welke projecten een mogelijke impact hebben op assets van uw organisatie.

In het programma is de ruimtelijke impact ervan wel omschreven, maar dat is op een abstract niveau. Hoe de ruimtelijke gevolgen van het programma ten opzichte van het spoor beoogd zijn, zowel onder- als bovengronds, is uit het programma niet op te maken. Om die reden biedt dit programma te weinig informatie om de aard en omvang van de effecten op het spoor te beoordelen. ProRail verzoekt uw ministerie om de geplande voorzieningen en het beoogde tracé - van kabels en leidingen en dan met name de ligging ten opzichte van het spoor- te delen.

Specifiek vraagt ProRail uw aandacht voor het volgende:

1. Voor het ontwerp boven- en ondergrondse voorzieningen vraagt ProRail voldoende afstand te houden tot het spoor en rekening te houden met het beperkingengebied. Het verzoek is om bij alle onderstaande maatregelen ProRail vroegtijdig te betrekken. ProRail hanteert een afweegkader voor bouwen naast het spoor.
2. Kruisingen van klimaat- en watervoorzieningen en spoor:
  - a. ProRail verzoekt u samen te werken met Rijkswaterstaat en de Provincie om overkluizingen gezamenlijk te realiseren. Een overkluizing is een klein kunstwerk voor Kabels en Leidingen (K&L) die het beheer van deze leidingen vereenvoudigt, door de infrastystemen fysiek van elkaar te scheiden. Dit zorgt ervoor de infrabeheerders elkaar bij de aanleg en het beheer niet in de weg zitten. Het verzoek van ProRail is om de NEN-normen en onze Richtlijnen (Zie op prorail.nl: "Kruisen van de spoorweg met kabels & leidingen") waar de spoorkruisingen aan moeten voldoen van toepassing te laten zijn van ontwerp en uitvoering.
  - b. Het verzoek is om ProRail zo vroeg mogelijk bij de planning te betrekken. De aanleg van kruisingen vraagt treinvrije periodes; die treinvrije periodes voor uw voorzieningen kunnen gekoppeld worden aan treinvrije periodes die ProRail zelf al gepland heeft voor eigen werkzaamheden aan het spoorstelsel.

8.2	<p>Vorkomen belemmeringen voor functioneren en veiligheid spoornetwerk</p> <p>Het spoornetwerk maakt gebruik van elektriciteit dat via onderstations, relaiskasten, ondergrondse infrastructuur en bovenleidingen naar de trein en stations wordt geleid. Deze voorzieningen zijn noodzakelijk voor de elektriciteitsvoorziening van de hoofdspoorweginfrastructuur en daarmee voor het rijden van treinen. In de uitwerking van uw plannen verzoekt ProRail u om deze onderstations en relaiskasten niet in te sluiten door bebouwing, bebouwing te realiseren op te dichte afstand en te allen tijde bereikbaar te houden voor onderhouds- en hulpdiensten. Voor deze voorzieningen dient rekening te worden gehouden met een afstand van 5 meter gemeten vanaf de gevel met een hekwerk op de 5 meter-grens.</p>	ProRail	<p>Wij houden te allen tijde rekening met het beleid en de belangen van anderen en stakeholders wanneer wij projecten uitvoeren. Ook projecten die voortkomen uit het WKP. Aangezien het WKP een strategisch beleidsdocument betreft, kunnen wij op dit moment nog niet bepalen welke projecten een mogelijke impact hebben op assets van uw organisatie. Dit wordt gewaarborgd in de processen van de voorbereidings- en uitvoeringsfasen van de daadwerkelijke buitenruimte projecten.</p>
-----	---	---------	--

	<p>Het functioneren van deze voorzieningen mag niet worden beïnvloed door ontwikkelingen in de omgeving. Dit geldt ook voor het overbouwen, onderbouwen of overkragen van deze voorzieningen.</p> <p>Daarnaast wil ProRail uw aandacht vragen voor het combineren van functies dicht op het spoor in combinatie met het aanwezige goederenvervoer. Dit goederenvervoer kent afstandsbeperkingen en regels op basis van Basisnet. Het duidelijk opnemen van deze regels bij de ruimtelijke keuzes in uw provincie is noodzakelijk.</p> <p>Als laatste wijst ProRail uw op het feit dat het gebruik van gronden of percelen in eigendom en beheer bij ProRail, niet kan zonder schriftelijke toestemming. Dit geldt ook voor bestaande rechten van ProRail op percelen van derden.</p>		
8.3	<p>Bescherming van de omgeving tegen effecten van het spoor</p> <p>Bij het ontwikkelen in de nabijheid van het spoornetwerk, is het voor een goede leefomgeving belangrijk dat eventuele nadelige effecten van het gebruik van het spoor op een zorgvuldige wijze worden gemitigeerd. Bij de uitwerking van het programma naar omgevingsplannen, vraagt ProRail aandacht voor de volgende aspecten (in bijlage 1 zijn deze verder toegelicht):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Externe veiligheid; - Geluid; - Trillingen; - Overwegveiligheid; - Waterpeil/stabiliteit; - Windbeleving en windhinderrisico's; - Schaduwwerking op zonnepanelen; - Zonneparken I reflectie in relatie tot hoofdspoorweginfrastructuur. 	ProRail	Zie antwoord op zienswijze 8.1
8.4	<p>Contact</p> <p>ProRail wenst u veel succes met de vaststelling van uw programma en de uitwerking daarvan in het MER en het projectbesluit. Graag denkt ProRail vroegtijdig mee over plannen in de nabijheid van het spoor.</p>	ProRail	Hartelijk dank voor het compliment. Wij kijken uit naar de verdere samenwerking de komende programmaperiode.
9.1	<p>Waarom is gestuurd grondwaterbeheer belangrijk:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Klimaatadaptatie en bodemdaling hebben veel impact op onze leefomgeving. Met steeds vaker voorkomend extreem weer zoals hoosbuien én droogte is een groene gezonde bodem en stabiele grondwaterstand van groot belang. - Funderingsproblematiek wordt een steeds groter probleem. Dat kost veel geld voor eigenaren (ook voor monumenten en gemeente eigendommen) en kost schaarse capaciteit bij zowel aannemers als gemeente. - Funderingsherstel zorgt bovendien voor veel overlast in (smalle) woonstraten en creëert veel afval. 	Bewonersorganisatie Kleiwegkwartier	Het WKP is een strategisch beleidsdocument voor de invulling van de gemeentelijke watertaken, aangevuld met klimaatadaptatieve maatregelen. Op systeemniveau beschrijft het WKP welke algemene principes en uitgangspunten er gelden. Deze zijn geldig en toepasbaar in voor de hele stad. Voorafgaand aan de uitvoering van een project worden deze principes en uitgangspunten nader uitgewerkt en moet blijken of er aanvullende maatregelen nodig zijn. In dit stadium van het gebiedsgerichte projectontwerp worden ook derden betrokken op verschillende manieren. In het WKP hebben we dit als volgt beschreven:

		<p>En de bemaling die daarbij vaak wordt toegepast brengt vaak schade aan de openbare ruimte en omliggende woningen. Preventie (stabiel grondwater) voorkomt dit.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Als het funderingshout goed onder water staat kan dit honderden jaren goed behouden blijven, denk aan archeologische vondsten. Het managen van de grondwaterstand is een structurele oplossing, geen uitstel maar juist afstel van funderingsherstel. - Een gezonde wijk is een wijk waar bewoners veilig wonen, zonder onzekerheid over schade aan hun huizen. En waar ondernemers, eigenaren en huurders in willen investeren. Als mensen geen stress hebben over de mogelijke kosten van funderingsherstel of een mogelijke gedwongen verhuizing, heeft dat een direct effect op de gezondheid en inzet van ondernemers, eigenaren en huurders voor een goede woonomgeving. - Het heeft geen zin om je woning te verduurzamen als de fundering bezwijkt. Dus ook voor energiebesparing en reductie van CO2 uitstoot is het van belang eerst de fundering waar mogelijk te beschermen/ behouden. - Ondernemers, eigenaren en huurders die samen werken aan het verbeteren van hun wijk en actief participeren zorgen voor meer sociale cohesie in de wijk. <p>Daarom vraagt de Bewonersorganisatie Kleiwegkwartier (BOK) met klem om het toepassen van een pomp in funderingsrisicogebieden toe te voegen aan het Water- en Klimaatadaptatieprogramma. Schrap dus de zin op pagina 58 "Deze DI-leidingen sluiten we onder vrij verval aan op het aanwezige oppervlaktewater systeem, dus zonder mechanische hulpmiddelen", omdat u hiermee een goedwerkende, simpele en goedkope oplossing uitsluit, met alle gevolgen van dien.</p>
<p>10.1 "Als woningcorporatie huisvesten wij een groot deel van de inwoners die zich in een sociaal en economisch kwetsbare positie bevinden. Voor deze groep zijn de algemene richtlijnen en maatregelen die op landelijk niveau worden ontwikkeld niet altijd direct toepasbaar, betaalbaar of begrijpelijk.</p> <p>Daarnaast ervaren onze huurders de negatieve gevolgen van klimaatverandering, zoals hittestress, wateroverlast en stijgende energiekosten het sterkst. Om klimaatrechtvaardigheid te waarborgen, is het daarom essentieel dat beleid niet alleen technisch en ruimtelijk wordt vormgegeven, maar ook sociaal rechtvaardig.</p> <p>Wij vinden het belangrijk dat het WKP-ruimte biedt voor maatwerk en samenwerking tussen partijen, zodat de lasten en baten van klimaatadaptatie eerlijk worden verdeeld en niemand wordt buitengesloten.</p>	<p>Woonstad Rotterdam</p>	<p>Voor bestaande bouw kent Rotterdam al een hemelwaterverordening. Ook bieden wij handvaten via het spoor bestaand vastgoed van het Rotterdams WeerWoord. Financiële ondersteuning voor corporaties en bewoners organiseren wij met een subsidieregeling via het Rotterdams WeerWoord.</p>

	<p>Voor bestaand vastgoed ontbreekt momenteel grotendeels duidelijke wet- en regelgeving om klimaatadaptatieve maatregelen te stimuleren of te verplichten. Hierdoor is het lastig om klimaatadaptatie structureel te verankeren in onze investerings- en onderhoudsbeslissingen.</p> <p>Wij zouden graag zien dat het WKP aandacht besteedt aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • concrete handvatten en regelgeving voor klimaatadaptatie in de bestaande bouw; • financiële ondersteuning of stimuleringsregelingen voor corporaties en bewoners; 		
10.2	<p>Principes voor Klimaatrechtvaardigheid</p> <p>Deze principes zijn belangrijk omdat ze richting geven aan concrete acties en inzicht bieden in jullie aanpak. Het zou waardevol zijn om daarnaast iets toe te voegen over de samenwerking met partijen in de wijk en het stimuleren van sleutelfiguren in kwetsbare buurten. Ook de samenwerking met woningcorporaties verdient aandacht, aangezien wij een groot deel van de kwetsbare Rotterdammers in onze portefeuille hebben.</p>	Woonstad Rotterdam	Dit is een terecht punt van aandacht en pakken wij op via de wijkaanpak Samen Buiten Doen. In de wijken waar we actief zijn werken we samen met lokale partijen, bewoners en sleutelfiguren. Ook werken wij graag samen met de woningcorporaties aan een klimaatbestendige stad. Voor meer informatie zie onderdeel "wijkparticipatie" als onderdeel van 4.7.3.
10.3	<p>Ontbrekende principes</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Medebeslissingsrecht "Bewoners van kwetsbare wijken hebben directe zeggenschap in klimaatprioriteiten voor hun buurt, niet alleen adviesrecht" 2. Transparantie over macht "We maken inzichtelijk wie besluit over klimaatbudgetten, volgens welke criteria, en hoe bewoners dit kunnen beïnvloeden" 3. Taal en toegankelijkheid "Klimaatinformatie en participatie zijn beschikbaar in de talen die Rotterdammers spreken, op B1-niveau" 4. Herstelrecht "Als klimaatmaatregelen onbedoeld bepaalde groepen benadelen, hebben deze groepen recht op herstel en compensatie" 5. Jongerenstem en vergrijzing (steeds meer mensen leven langer) "Jongeren en ouderen hebben structureel medebeslissingsrecht over klimaatinvesteringen die hun toekomst bepalen" 	Women Connected	Via de wijkaanpak Samen Buiten Doen betrekken wij bewoners bij het klimaatbestendig maken van hun eigen wijk. Voor buitenruimte projecten is er participatiebeleid waarbij bewoners betrokken worden bij hun eigen wijk. Wij communiceren via de communicatierichtlijnen van de gemeente Rotterdam. Dat betekent duidelijke taal en ook toegankelijk voor mensen met een beperking. Wij werken vanuit het maatschappelijk belang voor elke Rotterdammer, ongeacht leeftijd of afkomst.
10.4	<p>Vanuit Women Connected community gedreven werkwijze valt ons op: Het WKP zegt: "Rotterdam vecht niet tegen water, maar leeft ermee." Onze vraag: Geldt dit ook voor mensen? Leven we met communities of voeren we beleid voor ze?</p>	Women Connected	Als gemeente Rotterdam zijn wij er voor alle Rotterdammers, nu en in de toekomst, dit is met de paragraaf 4.1.6 Klimaatrechtvaardigheid geborgd in het programma.

10.5	<p>Concrete aanbevelingen</p> <p>Nu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voeg bovenstaande 5 principes toe • Vertaal naar B1-Nederlands, Turks, Arabisch, Engels • Maak expliciet hoe bewoners prioriteiten meebepalen <p>2027-2030:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wijkraden met budgetrecht voor klimaatprioriteiten • Koppel community-organisaties aan klimaatprojecten • Meet: doen we consultatie of medebeslissing? <p>Systeemverandering:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Integreer klimaat in alle ruimtelijke plannen • Koppel klimaat- en cultuurbudgetten: gezonde buitenruimte = culturele infrastructuur 	Women Connected	<p>Zie ook zienswijze 10.2. Dit is een strategisch document, er komt een uitvoeringsprogramma waarin expliciet wordt gemaakt welke projecten worden uitgevoerd de komende jaren. De wijkraden hebben een wijkagenda met jaaractieplannen en eigen budget voor bewonersinitiatieven. Klimaat wordt meegenomen in de ruimtelijke plannen van de gemeente, dit is o.a. geborgd in de omgevingsvisie, de vuistregels voor het bouwen en instructieregels van de provincie. Het budgetrecht is een bevoegdheid van de gemeenteraad.</p>
10.6	<p>Wat we waarderen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Expliciete link klimaat en sociale ongelijkheid (paragraaf 5) - Bewustzijn dat meldingen indienen niet voor iedereen eenvoudig is - Financiële schade breder bekijken dan euro's <p>Kritisch punt: Participatieniveau te laag</p> <p>Wat er staat met onze feedback</p> <p>"We stimuleren bewoners klimaatbestendig te maken" > Feedback > Wie betaalt? Huurders kunnen niet beslissen</p> <p>"Informatie is toegankelijk" > Feedback > Informatie ≠ medebeslissen</p> <p>"We zijn ons bewust..." > Feedback > Bewustzijn zonder structurele oplossing</p> <p>De vraag die ontbreekt: Wie beslist welke wijken eerst groen worden? Welke straten voorrang krijgen?</p>	Women Connected	<p>Het participatieproces is altijd maatwerk. De betrokkenheid van wijkraden en andere lokale partners speelt hierbij een belangrijke rol in het vormgeven van de communicatiestrategie en het versterken van de verbinding met de wijk. Transparantie, begrijpelijke communicatie en empathie staan centraal. Waar mogelijk maken we gebruik van visuele hulpmiddelen, zoals 3D-ontwerpen, om plannen inzichtelijk te maken en de betrokkenheid te vergroten. Via de wijkaanpak betrekken wij de bewoners bij het klimaatbestendig maken van hun eigen wijk. De rioolvervangingen en andere vervangingsopgaven bepalen waar we de komende jaren projecten starten.</p>
10.7	<p>Klimaatverandering vergroot de sociale ongelijkheid. Klimaatrechtvaardigheid zorgt ervoor dat klimaatbeleid niet alleen technisch is, maar sociaal rechtvaardig, en dat de lasten eerlijk verdeeld worden.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het WKP beschrijft dat Rotterdammers met een kwetsbare sociaaleconomische positie harder worden getroffen door hitte en wateroverlast. Zonder expliciet rechtvaardigheidsbeleid wordt deze ongelijkheid alleen maar groter. - Er is in Rotterdamse wijken een stapeling van problemen te zien. Wijken met mensen in kwetsbare posities met problemen als armoede, slechte behuizing, sociale ongelijkheid, juist die wijken en mensen ervaren de grootste impact van klimaatverandering. En die bewoners hebben het minste handelingsperspectief, en dus meer risico's. - Klimaatrechtvaardig Rotterdam is al onderdeel van de aanpak. Dit team is essentieel om ervoor te zorgen dat de uitgesproken wens om klimaatrechtvaardig te zijn ook wordt omgezet in concrete acties en adviezen. Door dit structureel in het WKP te verankeren, wordt het niet een losse pilot maar een vaste werkwijze. - Mensgericht beleid 	Afrikaanderwijk Coöperatie	<p>Deze zienswijze betreft stellingen waarbij geen vraag wordt gesteld.</p>

10.8	<p>Welke aanvullingen wij nog zouden willen zien:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sterkere verbinding met bestaand sociaal beleid <p>Duidelijke koppelingen toevoegen met armoede, gezondheid, schuldenaankpak, mentale stress door hitte en klimaatverandering. WKP noemt de problemen maar werkt ze niet verder uit.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Afspraken voor het prioriteren van wijken <p>Ongelijk investeren voor gelijke kansen. Maak duidelijk hoe prioriteit wordt bepaald (bijv. hittekaarten + armoede-index + groepen in kwetsbare posities). Investeer extra in wijken met stapeling van problemen, en in bestaande bewoners, ipv alleen in nieuwbouw.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Structurele financiering voor rechtvaardige adaptatie <p>Er wordt vooral technisch geïnvesteerd (riolering, infrastructuur), maar er mist een structurele financiering voor sociale maatregelen (klimaatrechtvaardig Rotterdam, investeren in lokale kennis en wijkorganisaties, tegengaan van stapeling van problemen)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Betrekken van lokale experts en wijkorganisaties <p>Het WKP erkent dat meldingen niet iedereen bereiken, maar er staat niet hoe je groepen bereikt die geen meldingen doen of minder vertrouwen hebben. Samenwerken met bewonersinitiatieven, wijkorganisaties en ambassadeurs is essentieel. Dit moet ook financieel gewaardeerd worden.</p>	Afrikaanderwijk Coöperatie	Zie reactie 10.2 en 10.5 en aanvullend verwijzen we naar het WKP bij "wijkparticipatie" als onderdeel van 4.7.3
10.9	<p>Principes voor klimaatrechtvaardigheid vinden wij belangrijk omdat gelijke maatregelen niet leiden tot gelijke uitkomsten, dus er zijn afspraken nodig en vaste principes die aan de basis van die afspraken liggen. Anders profiteren alleen de meest mondige bewoners, die al meer handelingsperspectief hebben. En principes helpen als technische oplossingen botsen met sociale realiteit.</p> <p>Wat we nog missen:</p> <p>Bewoners en wijkorganisaties als mede beslissers, niet alleen participatie maar aan tafel om mee te denken als lokale experts.</p> <p>Principe om stille groepen te betrekken: bewonersinitiatieven en wijkorganisaties als essentieel voor het bereiken van die groepen.</p> <p>Principe dat erkent dat kwetsbaarheden zich stapelen (gezondheid plus hitte plus armoede plus schulden plus slechte woningen)</p> <p>Principe over monitoring: hoe zorgen we ervoor dat het niet bij mooie woorden blijft, hoe meten en weten we of het rechtvaardig uitpakt</p> <p>Principe dat we deze uitgangspunten borgen middels Klimaatrechtvaardig Rotterdam, dit team wordt geborgd, en daarnaast inbedden in de bestaande organisatie.</p>	Afrikaanderwijk Coöperatie	O.a. vanuit de wijkaanpak Samen Buiten Doen wordt dit opgepakt. In de wijken waar we actief zijn werken we samen met lokale partijen, bewoners en sleutelfiguren aan het klimaatbestendig maken van hun eigen wijk. Door samen te werken met lokale netwerken, breder dan de klimaat- en waternetwerken, maken we contact met een bredere groep.
10.10	<p>Overige opmerkingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Concrete uitwerking van de rechtvaardigheidsmaatregelen, en niet als toevoeging op de andere maatregelen maar verweven met die andere maatregelen. 	Afrikaanderwijk Coöperatie	Omdat het belang wordt gezien om aanvullend op de gemeentelijke (riool)projecten te werken aan een klimaatrechtvaardige aanpak is er binnen het WKP-budget hiervoor gereserveerd.

	<p>-Aandacht voor particuliere huursector</p> <p>-Bewonersinitiatieven, wijkorganisaties, wijkcoöperaties en community-led oplossingen zijn essentieel en verdienen een plek in uitvoering én budget</p>		
10.11	<p>- Het laatste principe lijkt me erg slim om ervoor te zorgen dat nieuwe inzichten meegenomen worden en jullie rol daarin te erkennen.</p> <p>- Wellicht iets toevoegen rondom in gesprek gaan/ blijven met verschillende groepen in de stad: over zorgen en wat er nodig is. En dan niet alleen mbt meldingen en klachten. En graag onder leiding van KRR</p>	Erasmus Universiteit	Dit staat reeds in het WKP zie onderdeel "Samenwerking met partners": "Er zijn in Rotterdam vele verschillende organisaties die bewonersinitiatieven ondersteunen of een belang hebben bij een goede en gezonde leefomgeving. Met deze partners werken we dan ook graag samen om resultaten te bereiken"
10.12	<p>We zijn het helemaal met jullie eens dat klimaatrechtvaardigheid een essentieel onderdeel is van het WKP. Zodat er zowel aandacht als ook passende oplossingen zijn voor 1. de ongelijke impact van de effecten van klimaatverandering op verschillende groepen in de stad en 2. de ongelijke mate waarin groepen in staat zijn (gesteld) om om te gaan met de effecten van klimaatverandering. Beleid(sprocessen) ontwerpen die niet alleen deze verschillen meeneemt, maar dat ook actief aan de slag gaat met deze verschillen voorkomen/verkleinen is een kans voor Rotterdam!</p> <p>Wellicht kan het in deze paragraaf sterk zijn om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eerder in het stuk al de nadruk te leggen op waarom klimaatrechtvaardigheid belangrijk is (voorkomen van vergroten van ongelijkheid of creëren van nieuwe ongelijkheid). Dat komt nu pas aan bod na het gedeelte over verschillen in de 4 thema's. • de bevindingen en opbrengsten van het werk van KRR nog meer te verwerken in het stuk. • Ik denk dat het sterk kan zijn om per 'verschillen' categorie een voorbeeld te noemen van hoe klimaatverandering daar een rol speelt. Jullie kennen deze voorbeelden natuurlijk heel goed, mooi om dat hier te benoemen. Bijvoorbeeld: Wel of niet in staat zijn om zonwering of airco te installeren om te dealen met hitte. • Het zou mooi zijn als er meer aandacht is voor hoe belangrijk het is om de situatie en behoeften van verschillende groepen in de stad aandacht te geven/ meer leidend te laten zijn in plan- en besluitvorming. Dit dan uiteraard in dialoog met de verschillende groepen. • Daarop voortbouwend: het belang van maatwerk in participatie is de laatste jaren door veel onderzoekers en organisaties onderstreept. Dat gaat dan over het belang van betrokkenheid op een manier die past bij de verschillende groepen hun wensen, behoeften en dagelijkse leven. • Belang van voortdurende en transparante reflectie over de effecten van WKP in relatie tot rechtvaardigheid. 	Erasmus Universiteit	De aanbevelingen die genoemd zijn worden bekeken of deze in de uitvoeringsagenda kunnen worden opgenomen. Het programma ziet de openbare ruimte als het gezamenlijk domein van alle Rotterdammers. Het begint bij de dialoog en is een voortdurende uitwisseling tussen de stad en de bewoners. Niet alleen bij grote onderhouds- en vervangingsopgaven, maar juist ook in het alledaagse contact met de stad.

10.13	<p>Net als de gemeente Rotterdam, de provincie en het rijk legt Natuurstad haar strategie langs de lat van de Sustainable Development Goals (SDGs) van de Verenigde Naties. Dit zou het hoogste kader moeten zijn; aspecten waar ieder mens - en dus ook iedere inwoner van Rotterdam - recht op heeft. Het zal het WKP sterker maken wanneer een aantal van de 17 SDG's ook hier als de centrale drijfveer worden benoemd. Denk vooral aan Goede gezondheid en welzijn (3), Schoon water en sanitair (6), Ongelijkheid verminderen (10), Duurzame steden en gemeenschappen (11), Klimaatactie (13) en Partnerschap om doelstellingen te bereiken (17).</p> <p>Natuurstad voert in opdracht van het cluster Maatschappelijke Ontwikkeling het gemeentelijk beleid voor Natuur- en Duurzaamheidseducatie (NDE) uit en werkt in dat kader toe naar een natuurinclusieve, toekomstbestendige en leefbare stad, waarin vergroening, vergroten van de biodiversiteit, natuuractiviteiten en -lessen, de voorbeeldfunctie op de 8 stadsboerderijen en 14 educatieve tuinen bijdragen aan een duurzamer, gezonder en socialer Rotterdam. Vanuit dat perspectief heeft elke Rotterdammer recht op groene luwteplekken in de drukke, stenige stad op een redelijke (loop-) afstand van huis. De beoogde vergroening en ontharding in het WKP (p. 46 e.v.) kent echter in elke wijk – en met name in de aandachtswijken – een specifieke uitdaging.</p> <p>Omdat zulke groene plekken er niet in elke wijk zijn, werkt Natuurstad sinds 2025 met mobiele locaties en bedient daarmee ook zulke wijken met NDE-activiteiten. Een van de speerpunten daarbij is Rotterdammers laten zien wat zij zelf kunnen doen om hun eigen tuin, huis of buurt klimaatadaptief te maken. Wij noemen dat DuurzaamDoen: inwoners vanuit onze NDE-activiteiten en voorbeeldfunctie niet alleen een handelingsperspectief bieden, maar ook echt samen met hen aan de slag gaan. De kracht van NDE/ DuurzaamDoen zou wat ons betreft naast de SDGs dus een belangrijke aanvulling zijn in het WKP.</p> <p>Tenslotte is onze ervaring dat de gemeente Rotterdam een enorme hoeveelheid initiatieven, programma's, afdelingen en projecten kent die de gezamenlijke doelstellingen op het gebied van vergroening, verduurzaming en klimaatadaptatie versneld zouden kunnen realiseren wanneer zij elkaar beter zouden weten te vinden en er meer samengewerkt zou worden, dan langs elkaar heen. Dat laatste blijkt eigenlijk altijd onbedoeld. Met meer centrale coördinatie en opdrachtgeverschap, aangestuurd vanuit het college, zouden we gezamenlijk in Rotterdam veel meer kunnen bereiken. Dat zou na de verkiezingen van 2026 een mooie opdracht kunnen zijn van het nieuwe college!</p>	Natuurstad	<p>De genoemde SDGs vallen buiten de scope van dit programma en worden niet overgenomen. De NDE activiteiten worden waar mogelijk samen met het Programmakader Rotterdams WeerWoord 2030 opgepakt in samenwerking met het cluster Maatschappelijke Ontwikkeling.</p> <p>Het programma 'Rotterdam gaat voor groen' is een samenwerking tussen diverse programma's als biodiversiteit, mobiliteit, vergroening, Rotterdams WeerWoord. In de overlegstructuur die hiervoor is opgezet wordt de afstemming gezocht om te zorgen dat de projecten volgens de ambities uitgevoerd worden.</p>
-------	--	------------	---

10.14	<p>Klimaatrechtvaardigheid ziet Natuurstad als cruciaal. Hieraan zouden toegevoegd kunnen worden Principes voor biodiversiteit of, in iets bredere zin, natuurinclusiviteit. Hiervoor bestaan al vele programma's binnen de gemeente en hieraan dragen al veel gemeentelijke en externe partijen bij – waaronder Natuurstad. Biodiversiteit en natuurinclusiviteit zijn - zeker op de middellange termijn - essentieel voor een duurzaam, gezond en sociaal Rotterdam en hangen samen sterk met de andere principes. Zoals bij de andere genoemde principes, zouden hieraan ook praktische beleidskeuzes, beslisbomen en uitvoeringslijnen kunnen worden gekoppeld, die vervolgens in de verschillende wijken en situaties in de stad kunnen worden toegepast.</p>	Natuurstad	<p>Het WKP staat niet op zichzelf maar is een van de omgevingsprogramma's binnen de gemeente Rotterdam en geeft uitvoering aan de ambitie van de omgevingsvisie. Daarbij wordt rekening gehouden met andere bestaande programma's, waaronder het programma biodiversiteit.</p>
10.15	<p>Wij vinden dat belangrijk omdat de gevolgen van de recente klimaatsveranderingen meer impact hebben op gemarginaliseerde groepen en die worden vaak nog niet expliciet genoemd in onderzoek en beleidsplannen die betrekking hebben op beleid rondom klimaat adaptatie.</p> <p>Klimaatrechtvaardigheid kijkt naar verschillende vormen van rechtvaardigheid. Deze vormen van rechtvaardigheid zorgen ervoor dat beleid, onderzoek en implementatie van klimaat adaptatie op de juiste gelijkwaardige manier gaan. Vanuit ons perspectief als medische onderzoekers, aandacht voor zwangere personen en de eerste 1000 dagen van een kind.</p>	Erasmus MC	<p>Dit nemen we mee in de uitvoeringsagenda in samenwerking met de GGD.</p>
10.16	<p>Het principe: 'De informatie over en bescherming tegen klimaatverandering en extreem weer is voor alle Rotterdammers duidelijk, begrijpelijk en toegankelijk. We communiceren via verschillende media, op verschillende manieren en in toegankelijke taal' is essentieel voor het meekrijgen van de gehele Rotterdamse gemeenschap in water en klimaat adaptatie. Niet iedereen heeft toegang tot verschillende media, maar komt misschien juist wel op plekken waar informatie in toegankelijke taal gedeeld kan worden.</p> <p>'In de keuzes die we maken rondom de water- en klimaatschade kijken we niet alleen naar de financiële schade in euro's. We hebben ook oog voor de impact van deze schade op het dagelijks leven van mensen en hun gezondheid. Dit helpt om te kunnen differentiëren in de gemeente en bepaalde plekken een ander beschermingsniveau te bieden' Dit principe is voor ons als medici en onderzoekers cruciaal omdat we naar een gezondere generatie toe willen werken en daarbij hoort de focus ook te zijn op gezondheidsverschillen en hoe we die kunnen voorkomen. Is er in al jullie principes naar alle vormen van rechtvaardigheid gekeken zoals (distributieve rechtvaardigheid, correctieve rechtvaardigheid)? Principe 2 gaat heel erg uit van eigen verantwoordelijkheid terwijl de ruimte om die in te vullen vaak beperkt is voor mensen in kwetsbare omstandigheden. Er wordt weinig gezegd over samenwerking met andere stakeholders zoals de GGD en verhuurders.</p>	Erasmus MC	<p>Vanuit de Groenagenda zijn we bekend met de onderdelen van klimaatrechtvaardigheid. "correctieve" rechtvaardigheid zijn we niet bekend mee maar dat er aandacht moet zijn voor de verschillende handelingsperspectieven is inderdaad zeer belangrijk. Dit moet verder worden uitgewerkt in het WKP. Dit gaat enerzijds via Klimaatrechtvaardig Rotterdam (KRR) en anderzijds via de uitvoeringsagenda in samenwerking met GGD en het sociaal domein.</p>

11.1	Hef Wonen sluit zich aan bij de zienswijzen van Havensteder en Woonstad Rotterdam.	HEF Wonen	Zie reacties bij de zienswijzen van Havensteder en Woonstad Rotterdam.
11.2	Hemelwater/extreme neerslag (pagina 104) Graag uitbreiden met een richtlijn (berging mm/h) voor bestaand vastgoed en omgeving.	HEF Wonen	<p>Voor de bestaande bebouwing achten wij het niet doelmatig een waterberging of vertraging te eisen. Wanneer er grootschalig gerenoveerd of (nieuw) gebouwd wordt ligt dat anders. In dat geval volgen wij met ons WKP de Maatlat groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving. Concreet betekent dit dat wij bij nieuwbouw en grootschalige renovaties een waterbergingseis van 50 mm over het (verharde) projectoppervlak meegeven. De klimaatgerichte normering, die ook de openbare buitenruimte beschouwd, is verder ook geënt op deze maatlat, zie bijv. onze ambitie bij T100 t.a.v. vitale infrastructuren.</p> <p>Uiteraard geldt dat waterberging ook bij bestaande bouw van enorme meerwaarde is voor het systeem. In paragraaf 4.2.3 beschrijven wij principes voor het hemelwatersysteem. De voorkeursvolgorde toepassen-vasthouden/bergen-afvoeren-accepteren is ook zeker van toepassing voor bestaand vastgoed.</p>
11.3	Grondwater: Handelen bij extremen (pagina 107) Net als Havensteder en Woonstad pleiten wij voor een gezamenlijke preventieve gebieds-/ wijkaanpak, juist in de risicowijken met veel ouder corporatiebezit. Dit zien wij graag in plaats van 'het restrisico van hoge of lage grondwaterstand accepteren'.	HEF Wonen	Zie antwoord bij zienswijze 2.5
12.1	Toekomstambities versus bestaande stad De tekst is erg rijk aan ambities met betrekking tot zaken die men in de toekomst gerealiseerd zou willen zien, maar dat uit zich vooral in 'de beschrijving van 'wat we willen bereiken'. Dat levert wel een document op met ambities die mooi klinken, maar niet gerelateerd zijn aan de stad zoals die er nu voor ligt. Dat betekent dat veel keuzes die gemaakt worden weinig gefundeerd zijn en niet doordacht zijn op de gevolgen daarvan voor de huidige bewoners/gebruikers.	Wijkraad Bloemhof	<p>Deze zienswijze bevat geen duidelijke vraag of een concrete suggestie tot aanpassing of uitbreiding. Het WKP is een strategisch beleidsdocument dat de beleidsmatige kaders, ambities en keuzes rondom de gemeentelijke watertaken en klimaatadaptatie beschrijft. De keuzes die ten grondslag liggen aan het WKP zijn o.a. gestoeld op de vigerende wet- en regelgeving, onderzoeken van bijv. het KNMI, ingenieursbureaus en ministeries maar deze zijn in het WKP juist ook vertaald naar de Rotterdamse bestaande situatie waarbij lokale parameters, kenmerken en ervaringen zijn meegewogen.</p> <p>Het WKP bevat inderdaad beleidsuitgangspunten en beleidsdoelen die kaderstellend zijn voor de uitvoering. Die uitvoering is altijd afhankelijk van de actuele lokale situatie en daarmee wordt rekening gehouden bij het ontwerpen van maatregelen.</p>
12.2	Bloemhof In een kleine regel in een tabel wordt Bloemhof genoemd als een wijk waar een aanpak uitgewerkt moet worden in een reeks actielijnen. Wat de wijkraad mist is dat deze aanpak zou moeten passen in de kaders van dit programma zoals geschetst in Bijlage III. Omdat deze bijlage qua toon en inhoud nogal verschilt met de communicatie richting onze bewoners de afgelopen twee jaar, zouden wij dat graag opgenomen zien.	Wijkraad Bloemhof	In de tabel is bij projecten/product aangegeven dat er een FA Klimaat wordt opgesteld. De toevoeging dat daarnaast de werkwijze voor de Bloemhof aanpak uitgewerkt moet worden is hier niet van toepassing en moet hier verwijderd worden. Dit gaat buiten de kaders van het WKP en zijn aparte structuren voor opgezet.

12.3	<p>Toekomst panden zonder paalfunderingen</p> <p>In de tekst (blz.58) wordt gesproken over de woningen zonder paalfundering. Er wordt gesteld dat uiteindelijk door bodemdaling deze panden ongeschikt kunnen worden voor bewoning. Tegelijk wordt gesteld dat grondwaterbeheer slechts een tijdelijke oplossing voor deze woningen kan zijn. Het staat er zo:</p> <p>‘In funderingsrisicogebieden en delen van de stad waar panden niet gefundeerd zijn op palen, kunnen de woonfuncties structureel onder druk komen te staan door het bodem-grondwatersysteem. De (preventieve) grondwatermaatregelen die de gemeente in het openbare gebied uitvoert zijn een transitie maatregelen dus van tijdelijke aard. Ze bieden geen structurele basis voor het in stand houden van de bestaande stad.’</p> <p>Deze tijdelijkheid wordt ook nog versterkt doordat.....!’</p> <p>Maar de gevolgen en de opgave die hieruit volgt worden nauwelijks benoemd. Het aantal woningen zonder heipalen in de Gemeente Rotterdam wordt geschat op ongeveer 30.000. Dat betekent een enorme (vervangings-)opgave voor de volkshuisvesting in onze stad. Deze opgave wordt niet benoemd. De genoemde tijdelijkheid is daarbij niet onbelangrijk. De meeste van deze woningen zijn nog geruime tijd wèl bruikbaar. Maar hoe lang is onduidelijk. Hier zou in het plan meer aandacht aan besteed moeten worden. Zeker over de afwegingen en de tijdlijn die de gemeente hierbij ziet. Het heeft voor bewoners en eigenaren veel consequenties. Zeker omdat deze wijze van funderen tijden lang normaal is geweest waarvoor gewoon standaard vergunning verleend werd.</p>	Wijkraad Bloemhof	<p>De tekst gaat over de (preventieve) maatregelen die de gemeente in het openbare gebied uitvoert, juist om de grondwater situatie voor deze verzakkende panden waar mogelijk (tijdelijk) te verbeteren. Om daarmee structurele overlast voor de woonfunctie zoveel mogelijk te voorkomen en de panden geschikt te houden voor bewoning. Of en hoe lang met preventieve maatregelen structurele grondwateroverlast bij verzakte panden kan worden voorkomen hangt zeer sterk af van de lokale situatie. De werkelijkheid is echter wel zo dat situatie voor panden die blijven zakken eindig is. Op termijn is het technisch (en financieel) niet meer haalbaar om met grondwatermaatregelen in het openbare gebied structurele grondwateroverlast te voorkomen omdat de panden te ver in het grondwater zakken. Dit wordt bedoeld met de tijdelijke aard van de grondwater maatregelen in het openbare gebied.</p>
12.4	<p>In de voorbereiding van de omgevingsvisie voor de Oostflank heeft het Waterschap Hollandse Delta (WSHD) geadviseerd dat woningen zonder paalfundering verwijderd zouden moeten worden en vervangen door woningen op paalfunderingen². Het stond er zo:</p> <p>‘Overwogen moet worden grotere peilfluctuaties in het aanwezige oppervlaktewater toe te staan. Daarbij is wel aandacht nodig voor (eventuele) aanwezige funderingen van de bestaande bebouwing. WSHD adviseert om niet op palen gefundeerde gebouwen te amoveren en te vervangen door gebouwen op paalfunderingen.’ en op een andere plek:</p> <p>“Om bodemdaling en de gevolgen daarvan tegen te gaan adviseert WSHD eventueel nog aanwezige panden met fundering op staal (geen paalfunderingen) te vervangen door panden op paalfundering.’</p> <p>Deze passages stonden in alinea’s gewijd aan Bloemhof en Hillesluis, maar volgens ons komt dat niet omdat dit waterschapsadvies alleen woningen in Bloemhof en Hillesluis betreft, maar omdat van de Rotterdamse wijken in het gebied van WSHD alleen Bloemhof en Hillesluis onderdeel uitmaken van de Oostflank.</p>	Wijkraad Bloemhof	<p>Het WKP is een strategisch beleidsdocument dat in algemene zin de ambities en kaders schept rondom de gemeentelijke watertaken en klimaatadaptatie voor heel Rotterdam. In het document zelf worden geen oordelen gegeven over de impact van bepaalde ruimtelijke ontwikkelingen op een buurt of wijk, zoals een (plan-) MER dat wel doet. Locatie- en projectspecifieke milieueffecten- en impactanalyses van een programma als de Oostflank worden uitgewerkt in specifieke projecten. Dit gaat buiten de kaders van het WKP en zijn aparte structuren voor opgezet.</p> <p>Wanneer we kijken naar het document waar u aan refereert, de rapportage ‘Effecten van verstedelijken en verbinden in A-Z: de ondergrond (bodem en water)’, dan valt op dat het advies van WSHD is opgenomen in de context maar niet wordt genoemd in de motivatie van de beoordelingstabellen die uiteindelijk bepalend zijn voor de uitkomsten van de MER. Met andere woorden: het staat een waterschap vrij dit advies af te geven.</p>

	<p>Er is geen reden te bedenken waarom dit advies voor andere wijken niet zou gelden.</p> <p>Dit klimaatprogramma zou de plek zijn waarop op dat advies verder ingegaan zou moeten worden, een advies dat op het moment van schrijven nog niet openbaar is gemaakt en waarvan onbekend is hoe de Gemeente Rotterdam dit gewogen en/of overgenomen heeft en de gevolgen daarvan.</p>		
12.5	<p>Maatwerk bij uitgiftepeil</p> <p>In bijlage III van het programma beschrijft de Gemeente de wanneer maatwerk belangrijk is bij het terugbrengen van grondniveaus naar het uitgiftepeil en waarom. Deze bijlage is daarom een uitwerking van het beleid en geeft een afwegingskader. Maar de kerntekst en de bijlage lopen niet gelijk. De hoofdtekst benoemt meer het basisprincipe. De Wijkraad Bloemhof zou het verstandig vinden als in de hoofdtekst een sterkere verwijzing naar maatwerk komt, en dat de bijlage nadrukkelijk als afwegingskader voor de realisatie van het uitgiftepeil in de hoofdtekst benoemd wordt. Er is wel aandacht voor het bestaan van een commissie en het verschil binnen- en buitendijks in de hoofdtekst (blz.44), maar niet voor het afwegingskader uit de bijlage.</p>	Wijkraad Bloemhof	<p>De uitwerking van het uitgiftepeilenbeleid is op verschillende manieren geborgd. Voor het buitendijkse uitgiftepeilenbeleid geldt dat dit een separaat beleidsdocument is t.o.v. het WKP, het binnendijkse uitgiftepeilenbeleid is o.a. geborgd via het Omgevingsplan. In de hoofdtekst van het WKP is ervoor gekozen de verschillende ambities en het beleid in verhouding terug te laten komen via de (klimaat) thema's. Om die reden is ervoor gekozen om niet de gehele uitwerking in de hoofdtekst op te nemen maar wel expliciet en volledig in de bijlage op te nemen. Het maatwerk waarnaar u verwijst staat inderdaad expliciet opgenomen in de bijlage. Elders is in de hoofdtekst een sterkere verwijzing opgenomen, zoals op pagina 58: 'In gebieden met panden op houten paalfundering en of zonder funderingen op palen, hanteren we geen algemene normen voor de ontwateringsdiepte. De hoogte van de paalfunderingen onder de woningen in een gebied is namelijk variabel en bij panden zonder paalfundering is de minimaal gewenste ontwateringsdiepte ten opzichte van uitgiftepeil veelal niet haalbaar.'</p>
12.6	<p>Bodemdaling, een breed fenomeen met vele gevolgen</p> <p>Bodemdaling wordt de laatste twee jaar binnen Rotterdam vooral in verband gebracht met de woningen zonder paalfundering. Maar het fenomeen speelt overal. In de buitenruimte, onder woningen/ panden met houten of betonnen paalfundering. Alleen wat het precies betekent, is afhankelijk van de context. Maar zo kunnen ook woningen met een paalfundering die op een gefixeerde hoogte zijn problemen krijgen door bodem die onder hun vloeren wegzakt. Begroeiing in de buitenruimte kan een probleem krijgen als bomen te weinig afstand ten opzichte de grondwaterspiegel overhouden. Bodemdaling betekent veel voor de ondergrondse infrastructuur. Dit verdient een bredere aandacht in het document, dit ontbreekt nu te veel.</p>	Wijkraad Bloemhof	<p>Bodemdaling heeft een belangrijke plek in het WKP en staat hoog op de agenda. Bodemdaling heeft betrekking op alle gemeentelijke watertaken en heeft impact op veel verschillende systemen in de stad. Wij onderschrijven dus ook uw opmerking dat bodemdaling veel breder verband heeft met de stad dan alleen met woningen zonder paalfundering maar zijn tegelijkertijd van mening dat dit duidelijk tot uiting komt in het WKP. Voorbeelden waarin dit in het WKP onderschreven wordt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - (pag. 44): 'Rotterdam heeft te maken met bodemdaling, waardoor het maaiveldniveau zakt. Daarom zijn periodieke onderhoudsophogingen noodzakelijk om aan de gemeentelijke watertaken en zorgplichten te kunnen voldoen.' - (pag. 65): 'Bodemdaling is in Rotterdam actueel en raakt aan verschillende maatschappelijk relevante onderwerpen, zoals watermanagement, groenvoorziening, riolering, funderingen en klimaatadaptatiebeleid.'

12.7	<p>Grenzen en nadelen van maatregelen</p> <p>Bodemdaling als natuurlijk fenomeen is een gegeven. De wens voor het uitgiftepeil heeft een technisch uitgangspunt, zoals de noodzaak van afschot voor het riool. Die noodzaak heeft ook te maken met de keuze voor een vrije val riolering, hoewel deze niet onvoorwaardelijk gemaakt wordt (zie ook onze eerste opmerking over maatwerk).</p> <p>Maar om dit uitgiftepeil te handhaven of opnieuw te realiseren is ophoging nodig. Er wordt in de tekst, vooral bijlage III, gerefereerd aan de nadelige effecten op omliggende percelen en panden. Deze nadelige effecten beperken zich niet tot woningen zonder heipalen, maar strekken zich ook uit tot onderheide woningen. Dit geeft ook praktische grenzen aan de (her-)realisatie van het uitgiftepeil. Dat verdient verdere uitwerking. Bovendien is de vraag of de keuze voor een vrije valriolering in alle gevallen de economisch meest efficiënte oplossing is. Misschien wel voor de gemeente, maar niet altijd maatschappelijk.</p>	Wijkraad Bloemhof	<p>Op pagina 44 hebben we beschreven welke doelen we nastreven met het uitgiftepeil. Dat gaat verder dan alleen het met voldoende afschot aanleggen van vrijvervalriolering. In veel gevallen is ophogen naar uitgiftepeil ook nodig om structurele grondwateroverlast en hemelwateroverlast te voorkomen. En om een gebied toekomst- en klimaatbestendig in te richten en daarmee een voor de bewoners gezonde en veilige leefomgeving te realiseren.</p>
12.8	<p>Juridisch kader</p> <p>Met name de ophogingen die voortkomen uit het handhaven van het uitgiftepeil hebben ook consequenties van de burens van de gemeente, dus degenen die naast de openbare ruimte wonen. Daardoor heeft de gemeente tegenover hen ook een zorgplicht en rekening te houden met verschillende wettelijke kaders. De Wijkraad Bloemhof heeft daar in het kader van de discussie in zijn wijk naar gevraagd, maar slechts ten dele antwoord op gekregen. Dat juridisch kader geeft de burger ook een stuk rechtsbescherming en verdient ook in dit programma een plek.</p>	Wijkraad Bloemhof	<p>Zoals in paragraaf 4.2.2 van het WKP is opgenomen vloeit het uitgiftepeilbeleid voort uit de gemeentelijke watertaken en zorgplichten. De gemeente legt de ontwerp- en beheerhoogte van de openbare ruimte vast via deze uitgiftepeilen. De verdere juridische basis van het uitgiftepeilbeleid is terug te lezen op pagina 99 van het WKP. Wij onderschrijven uw stelling dat de gemeente rekening dient te houden met hen die consequenties ervaren van het uitgiftepeilbeleid en het al dan niet daaruit volgende ophogen en merken daarbij op dat dit altijd ten grondslag ligt aan het beleid dat wij als overheid (uit)voeren.</p>
13.1	<p>Gevraagd wordt de tekst op pagina 58 van het Ontwerp Water- en Klimaatadaptatieprogramma aan te passen.</p> <p>In de middelste kolom, voorlaatste alinea luidt de tekst nu: Deze DI-leidingen sluiten we vervolgens onder vrij verval aan op het aanwezige oppervlaktewatersysteem, dus zonder mechanische middelen.</p> <p>Zienswijze: vervangen door Deze DI-leidingen sluiten we vervolgens in het algemeen aan onder vrij verval op het aanwezige oppervlaktewatersysteem. Gestuurd grondwaterbeheer met behulp van een pomp wordt daarbij overwogen.</p>	Bewoner	<p>Het WKP is een strategisch beleidsdocument voor de invulling van de gemeentelijke watertaken, aangevuld met klimaatadaptatieve maatregelen. Op systeemniveau beschrijft het WKP welke principes en uitgangspunten er gelden. Deze zijn geldig en toepasbaar in voor de hele stad. Voorafgaand aan de uitvoering van een project worden deze principes en uitgangspunten nader uitgewerkt en moet blijken of er aanvullende maatregelen nodig zijn. In het WKP hebben we dit als volgt beschreven: Een doelmatige maatregel is een maatregel die effectief en duurzaam is en een reële kosten-baten-verhouding heeft. Van geval tot geval beoordelen we dat. Soms voeren we als gemeente aanvullende maatregelen uit in openbaar gebied om iets te doen aan overlast van grondwater op het terrein van een ander. Dit doen we als er te grote risico's zijn of als de gemeente dit doelmatiger kan dan particuliere eigenaren. Eventueel bieden we ook ruimte aan particuliere initiatieven die we binnen de kaders van het Water- en Klimaatadaptatieprogramma faciliteren.</p>

14.1	<p>Er is enkel 1 tekstueel verzoek tot wijziging: Rijkswaterstaat wil ook graag vroegtijdig betrokken worden bij de aanpak van de dijkzones (vooral bij buitendijkse zones) (pagina 64).</p> <p>Hier wordt nu alleen het waterschap genoemd maar Rijkswaterstaat is ook belanghebbende in deze zones.</p>	Rijkswaterstaat West-Nederland Zuid	<p>Rijkswaterstaat West-Nederland Zuid is via het programmateam Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden deelnemer aan het platform buitendijks (gecoördineerd via gem. Rotterdam). Hier wordt beleid en beleidsuitvoering t.a.v. buitendijkse waterveiligheid en achterliggende dijken besproken. Tevens loopt samen met drie waterschappen (ook deelnemend aan de Alliantie Waterkracht) het project Ontwikkelkader dijken. Rijkswaterstaat wordt van harte uitgenodigd deel te nemen aan de werksessies in het kader van dit project.</p>
14.2	<p>Kijkend naar de belangen van Rijkswaterstaat West-Nederland Zuid heb ik geen inhoudelijke opmerkingen op dit plan.</p> <p>De voorgestelde aanpak is geheel goed opgezet en een mooi programma geworden.</p>	Rijkswaterstaat West-Nederland Zuid	<p>Hartelijk dank voor het compliment. Wij kijken uit naar de verdere samenwerking de komende programmaperiode.</p>
15.1	<p>Zienswijze 1: Probeer de bijlagen voor de leesbaarheid, waar dit de basis van het WKP vormt, te integreren in het WKP zelf. De bijlagen 1,2 en 4 ieder geval. Haal de dubbelingen uit het WKP en verminder de tekst zodat het geheel minder pagina's wordt.</p>	Grondwater op Peil	<p>Het WKP is met grote zorgvuldigheid opgesteld. Voor de leesbaarheid zijn juist een aantal onderwerpen in een bijlage opgenomen. Dubbelingen zijn niet altijd te voorkomen aangezien delen van de tekst in het WKP ook zelfstandig leesbaar moeten zijn zonder dat de context uit het oog wordt verloren.</p>
15.2	<p>Zienswijze 2: Maak het bestuurlijke katern inhoudelijker. Het beleid in het WKP wordt gefinancierd uit de begroting (klimaatadaptatie) en het rioolfonds (rioolbeheer en rioolbeleid). Dit en de andere belangrijkste financiële en beleidszaken uit het WKP zouden toch op zijn minst te lezen moeten zijn in het bestuurlijke katern.</p>	Grondwater op Peil	<p>Het bestuurlijke katern is meer een algemene, informatieve en inspirerende folder over de hoofdlijnen van het WKP. Voor meer verdieping en achtergrondinformatie kan het hoofddocument van het WKP geraadpleegd worden. De financiële paragraaf wordt door de gemeenteraad behandeld na de gemeenteraadsverkiezing van 2026.</p>
15.3	<p>Zienswijze 3: Genoemd wordt dat droogte (net als zware buien) een steeds groter gevaar vormt voor Rotterdam en haar inwoners. Maar in het WKP staan maar beperkte specifieke maatregelen tegen droogte. Dat terwijl er over een kalenderjaar veel te veel zoet water beschikbaar is waarvan we veel naar zee af te voeren. We moeten dit veel beter bufferen en opslaan.</p> <p>Graag wil Grondwater op Peil (GOP) dat opgenomen wordt in het WKP dat de gemeente een inspanningsverplichting heeft dat het grondwater op het minimale niveau gehouden wordt om houten funderingen waar mogelijk te beschermen. Dit heeft als bijkomend voordeel dat hiermee bodemdaling, CO2 uitstoot en hittestress wordt beperkt. (Tijdens droogte krijgen de bomen hiermee ook voldoende water.)</p>	Grondwater op Peil	<p>De gemeente heeft een grondwatertaak. De invulling van deze grondwatertaak betreft het treffen van doelmatige maatregelen in openbaar gebied om structurele nadelige gevolgen van de grondwaterstand voor de aan de grond gegeven bestemming te voorkomen of te beperken. De handelingsperspectieven voor de gemeente zijn hierbij beperkt. In algemene zin leggen wij drainage-infiltratieleidingen aan die wij aansluiten op het beschikbare oppervlaktewatersysteem. Het singelpeil geldt daarbij voor ons als referentieniveau. De gemeentelijke inspanning zit hem dus vooral in het treffen van doelmatige maatregelen in openbaar gebied en niet in het behouden van een bepaalde grondwaterstand. Op deze manier creëren wij een zo gunstig mogelijke (grond)watersituatie voor de omgeving. Het beschermen van de houten funderingen is een gezamenlijke opgave van de gemeente, bewoners/woning eigenaren en waterschap. Elke partij heeft daarin een eigen verantwoordelijkheid en mogelijkheid tot het nemen van maatregelen.</p>

15.4	<p>Zienswijze 4: Wat heeft het voor zin om je huis te verduurzamen als je houten fundering wordt aangetast door droogstand? Een goede betrouwbare fundering van je huis is essentieel om stress, ziekte en achterstallig onderhoud te beperken. Hier ligt een koppeling met de Nationale Aanpak Funderingsproblematiek welke de gemeente Rotterdam zegt te onderschrijven. In hoofdstuk 9 van "De Olifant Onder De Kamer" staat wat de gemeente Rotterdam volgens de Nationale Aanpak zou moeten doen aan het "bodem- en watersysteem". Dit hoofdstuk 9 dient overgenomen te worden in het WKP van Rotterdam.</p>	Grondwater op Peil	<p>Het gemeentelijke grondwaterbeleid zoals geformuleerd in het Water- en Klimaatadaptatieprogramma is in lijn met hoofdstuk 9 uit het rapport 'De olifant onder de kamer' en zodoende overbodig om dit hoofdstuk over te nemen in het WKP.</p>
15.5	<p>Zienswijze 5: Bij de gemeente, zeker bij de afdeling water en het funderingsloket is bekend dat GOP een zekere ervaring en deskundigheid heeft opgebouwd op het gebied van grondwater. In het periodieke overleg dat GOP met de gemeente voert is het WKP van Rotterdam niet besproken of ingebracht. GOP moest ondanks het veelvuldig contact en overleg met de gemeente uit de Havenloods vernemen dat dit stuk ter inzage lag. Op papier staat hier een uitnodiging maar in de werkelijkheid wordt van hogerhand opgelegd dat het WKP niet gedeeld mag worden met Bewonersinitiatiefgroep GOP.</p>	Grondwater op Peil	<p>Deze zienswijze betreft een stelling waarbij geen vraag wordt gesteld. Zodoende kunnen wij hier inhoudelijk geen wijziging in het WKP op doorvoeren. Het WKP is met grote zorgvuldigheid opgesteld waarbij op verschillende manieren participatie heeft plaatsgevonden. De terinzagelegging en deze beantwoording van zienswijzen is daar o.a. onderdeel van. Daarnaast onderschrijven wij dat we als gemeente in overleg zijn en blijven, ook tijdens de planperiode van het WKP, met initiatieven zoals GOP. De inhoud van de gesprekken waaraan u refereert, heeft o.a. meegewogen bij het opstellen van de ambities, doelstellingen en het beleid dat met dit WKP beoogd wordt.</p>
15.6	<p>Zienswijze 6: De gemeente heeft hiervoor in de Bloemenbuurt (Hillegersberg-Zuid) een goed werkend systeem dat al 7 jaar goed werkt aangelegd. Dit kan als voorbeeld dienen voor andere gebieden binnen Rotterdam. Volgens haar Grondwaterzorgplicht dient de gemeente zich daarbij ook in te spannen om particuliere eigendommen geen schade te laten lopen. Eenzelfde systeem kan ook toegepast worden in andere risicogebieden.</p>	Grondwater op Peil	<p>De gemeente heeft de grondwaterzorgplicht. Zienswijze 6 stelt dat het systeem, zoals die is aangelegd in de Bloemenbuurt, ook toegepast kan worden in andere risicogebieden. De gemeente stelt adviezen, gebiedsplannen, op waarin beschreven wordt welke maatregelen getroffen moeten worden om haar wettelijke watertaken in te kunnen vullen, aangevuld met klimaatadaptatieve maatregelen. In deze adviezen, gebiedsplannen, wordt altijd gekeken naar de specifieke omstandigheden die in dat gebied gelden en met de ontwerpprincipes en richtlijnen wordt er vervolgens een plan gemaakt. Alle gebieden hebben verschillende kenmerken en vragen een specifieke invulling waarbij de ontwerpprincipes uit het WKP leidend zijn.</p>
15.7	<p>Zienswijze 7: Toevoegen (misschien een open deur maar daarom niet minder belangrijk) - een goede aansluiting op de hoogteligging van en toegang tot bestaande bebouwing. Het is in het belang van de bewoners dat zij hun perceel of woning goed kunnen betreden. En het uitgifte peil dient daarop afgestemd te worden.</p>	Grondwater op Peil	<p>Deze toevoeging is geen doel op zich in vergelijking tot de in deze paragraaf gestelde doelen. In bijlage 3 wordt dieper ingegaan op het uitgiftepeilen beleid. Onder het kopje maatwerk/uitzonderingen wordt ingegaan op de relatie met bestaande, verzakte niet onderheide, gebieden. Maatwerk per gebied, afhankelijk van de lokale bodemopbouw, rioleringssituatie, wegconstructie en aanwezige bebouwing, is mogelijk.</p>

15.8	<p>Zienswijze 8: Gebouwen op funderingspalen dalen enigszins met de bodem mee. Voor veel van de bestaande stadswijken is dit gemiddeld 0,5-1,5 mm per jaar. Dus de uitgifte peilen moeten eens in de 25 jaar herzien worden op de gemiddelde zakking van panden in een wijk. Door het ontbreken van het periodiek herijken van het uitgiftepeil ontstaan twee problemen voor de stad en haar bewoners:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. In het bestek van de rioolvervanging staan NAP hoogtes die SB (stadsbeheer) niet kan realiseren omdat de voordeuren lager zitten. De aannemer en gemeente moeten dan in het werk afwijken van de theoretische drooglegging. Hierdoor worden de wegen minder stabiel dan vooraf gedacht. 2. Nieuwbouw komt hoger te staan dan de rest van de buurt. Deze voorbeelden zijn in het Kleiwegkwartier te zien in de Antony Duyklaan en aan de Elektroweg. Dit geeft extra trottoirbanden en ongewenste hoogteverschillen in de openbare ruimte. Als het uitgangspunt en doelstelling is de bestaande wijk te behouden en niet plat te gooien dan zal je dus moeten uitgaan van de bestaande hoogteligging van deze bebouwing. 	Grondwater op Peil	<p>Het uitgiftepeil is het uitgangspunt voor het ontwerp van de riolering en voor het klimaatbestendig inrichten van de buitenruimte. Bij de uitwerking van het project kan het zijn dat lokaal maatwerk toegepast moet worden. Door specifieke lokale situaties kan het dus zijn dat er lokaal afgeweken wordt van het uitgiftepeil.</p>
15.9	<p>Zienswijze 9: Twee alinea's hiervoor staat: "Een doelmatige maatregel is een maatregel die effectief en duurzaam is en een reële kosten-baten-verhouding heeft. Van geval tot geval beoordelen we dat. Soms voeren we als gemeente aanvullende maatregelen uit in openbaar gebied om iets te doen aan overlast van grondwater op het terrein van een ander. Dit doen we als er te grote risico's zijn of als de gemeente dit doelmatiger kan dan particuliere eigenaren." In de Bloemen- en Gravenbuurt (Hillegersberg-Zuid) is gebleken dat een kleine pomp (aanlegkosten € 20.000,-) in staat is de funderingen van 2000 woningen te beschermen. Dit gebeurt dus al reeds met een "mechanisch hulpmiddel" terwijl de gemeente vervolgens dan weer schrijft dit niet te zullen doen. Dit strookt dus niet met de werkelijkheid buiten en de huidige werkwijze. In alle oude stadswijken zijn bij de bouw weinig singels en sloten gemaakt. Daardoor is er in droge periodes weinig aanvoer van oppervlaktewater mogelijk door het Hoogheemraadschap. Een infiltratieriool verbeterd deze situatie flink maar is voor gebieden met wateronderlast onvoldoende om drie redenen: 1) Het oppervlakte waterpeil is in de 100 -150 jaar sinds de wijken zijn gebouwd in stappen verlaagd (in Hillegersberg-Zuid met 24 cm). 2) Het infiltratieriool en de bodem hebben een uittredeweerstand waardoor het grondwater (water dat uit DI-riool stroomt) lager staat dan het oppervlaktewater (inlaatpunt DI-riool). 3) Tijdens droge periodes (steeds extremer zoals de gemeente ook aangeeft) daalt het water in de singels met 5 tot 10 cm. Als het oppervlakte lager staat daalt het grondwater zonder interventie (pomp) mee. Een pomp in gebieden met wateronderlast is een doelmatige maatregel die effectief en duurzaam is en een reële kosten-baten-verhouding heeft.</p>	Grondwater op Peil	<p>Deze zienswijze bevat geen duidelijke vraag maar is meer een stelling. In zijn algemeen geldt dat het WKP een strategisch plan is dat geldt voor de hele stad. Basis voor het beheer en ontwerp van en aan de stad zijn de strategische principes voor het stedelijk watersysteem zoals die in het WKP zijn geformuleerd. Nadere uitwerking per deelgebied vindt plaats binnen het proces van het opstellen van een gebieds(water) plan. Verder is, vanuit de wettelijke gemeentelijke watertaken, geen beleid in het WKP opgenomen voor de bescherming van funderingen. Wel is beleid opgenomen dat onder andere dient om de bewoners/eigenaren te faciliteren om de eigen verantwoordelijkheid met betrekking tot de verwerking van grondwater en hemelwater op eigen terrein in te kunnen vullen.</p>

15.10	<p>Zienswijze 10: De Nationale Aanpak</p> <p>Funderingsproblematiek vraagt een ieder, dus ook de gemeente Rotterdam, extra aandacht te geven aan funderingsrisico's en funderingsproblemen. Het WKP is een achteruitgang in bescherming van funderingsrisicogebieden die daarmee in strijd is. De teksten uit het oude GRP moeten geactualiseerd worden en in hun intentie worden overgenomen in het WKP. En zoals elders in deze zienswijzen aangegeven juist worden aangescherpt en niet worden afgezwakt zoals nu het geval is.</p>	Grondwater op Peil	<p>De gemeente heeft veel aandacht voor funderingsrisico's en funderingsproblemen. Vanuit het funderingsloket wordt aan deze ingewikkelde en ingrijpende problematiek op veel manieren gewerkt. Verder wordt er bij het opstellen van allerlei gebiedsplannen en rioolvervangingsprojecten aandacht besteed aan de funderingsproblematiek. Dit in nauwe samenwerking tussen de gemeente, waterschappen, woningcorporaties en bewonersorganisaties. In de planperiode van het WKP gaat de gemeente nader onderzoek doen naar de funderingsrisicogebieden en de beschikbare handelingsperspectieven per funderingsrisicogebied.</p>
15.11	<p>Zienswijze 11: Grondwater preventie is een definitieve en geen tijdelijke maatregel en biedt een blijvende oplossing ieder geval voor panden op houten funderingspalen.</p> <p>“Deze tijdelijkheid wordt ook nog versterkt doordat de watervraag in balans gebracht moet worden met het wateraanbod tijdens droge periodes. Door klimaatverandering zullen deze perioden met droogte toenemen en neemt de watervraag toe en het wateraanbod af. Dan moeten we keuzes maken en handelingsperspectieven in beeld brengen.”</p>	Grondwater op Peil	<p>Grondwatermaatregelen die de gemeente treft in bijvoorbeeld funderingsrisicogebieden zijn transitie maatregelen en daarmee in principe van tijdelijke aard. Deze grondwatermaatregelen zijn bedoeld om in het grondwaterbeheer eventuele (funderings)schade uit te stellen en te beperken omdat volledige preventie niet mogelijk is in de praktijk van de bestaande bouw. Dit sluit ook aan bij de redenering zoals die gehanteerd wordt in het rapport ‘De olifant onder de kamer’ uit 2025.</p>
15.12	<p>Zienswijze 12: Voor het beschermen van 2000 woningen in de Bloemenbuurt en Gravenbuurt is slechts 12 m³/h nodig in tijden van extreme droogte. En als het genoeg regent is de watervraag nul en staat de pomp uit. Ook DI-leidingen onder vrijverval zullen water gebruiken bij droogte. Dus het verschil tussen vrij verval en pomp zal in de werkelijkheid kleiner zijn. Dit zijn zeer geringe waterhoeveelheden en door HHSK is aan bewoners en gemeente bevestigd dat dergelijke kleine hoeveelheden water geen enkel probleem vormen voor hen om dat beschikbaar te hebben in hun watersysteem. “De zoetwatervraag van Nederland wordt gekenmerkt door toenemende druk door klimaatveranderingen stijgende vraag, met de sectoren energie (40%), industrie (33%), drinkwatervoorziening (16%)”. Dus de watervraag van stadswijken valt hierbij in het niet en is eenvoudig inpasbaar</p>	Grondwater op Peil	<p>De stelling dat voor stadswijken de watervraag bij DI-leidingen gering is moet uiteindelijk door de waterschappen beantwoord worden. De waterschappen zijn verantwoordelijk voor de beschikbare hoeveelheid (zoet)water.</p>
15.13	<p>Zienswijze 13: Het gene dat aan zienswijzen is ingebracht moet verwerkt worden in alle bijlagen. Maar zoals in zienswijze 1 reeds is gezegd, is het nog beter om het aantal bijlagen te reduceren.</p>	Grondwater op Peil	<p>Alleen met betrekking tot zienswijze 15.10 zal de bijlage aangevuld worden. Zie verder het antwoord op zienswijzen 15.1 en 15.2.</p>

Colofon

Rotterdams WeerWoord

Nota van beantwoording zienswijzen
Water- en Klimaatadaptatieprogramma
Planperiode 2027-2030

Stadsbeheer
Stadsontwikkeling
Maatschappelijke ontwikkeling

Kernteam Water- en Klimaatadaptatieprogramma

Ontwerp en illustratie
Things To Make And Do

1 december 2025

Meer informatie
www.rotterdamsweerwoord.nl/professionals
www.rotterdam.nl/wonen-leven/rotterdams-weerwoord
www.rotterdam.nl/waterloket